

HVARSKO KAZALIŠTE I NARODNI PREPOROD U DALMACIJI

UZ ČLANAK JOZE LAUŠIČA „A SUTRA ĆEMO SE OPET PJENITI“

Kad je u prvoj polovini decembra 1852. godine njemačka književnica Ida von Düringsfeld posjetila Hvar, u drugom svesku svoga putopisa „Aus Dalmatien“ (Prag 1857, str. 112) priča nam kako je bila na maskiranom plešu „u vrlo ljupkom kazalištu“ (in dem sehr niedlichen Theater), gdje su plesači najvećim dijelom bili oficiri dviju ratnih lada koje se zbog nevremena skloniše u hvarsku luku. Njen brat baron Oto koji je djelo propratio svojim napomenama (Anmerkungen),

bilježi da se kazalište nalazi na gornjem spratu arsenala, čije je prizemlje pretvoreno u artiljerijski magazin, te iznosi da je za izgradnju arsenala, koji je svojedobno služio za opremu i čuvanje hvarske galije kao i za brodske potrebe stacionirane u Hvaru mletačke flote, utrošena iz komunalne kase svota od 5000 dukata. On iznosi još da se uz arsenal nalazi veliki „fondak“, iznajmljivan tada kao vojni magazin, a služio je nekada kao skladište za žito koje je hvarska komuna za vrijeme oskudice prodavala stanovništvu uz kupovnu cijenu (str. 222-223).

Šta što nam o hvarskom kazalištu ništa ne kazuju čuveni putnici iz XVII vijeka — doktor medicine i profesor u Lionu Jakob Spon i engleski plemić Džordž Veler u prvoj svesci njihova djela „Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece, et du Levant fait aux années 1675. et 1676.“ (Lyon 1678, str. 110—112), premda su na svom putu po Dalmaciji zapazili i spomenuli mnoge kulturne spomenike. U spomenutom djelu čitamo kako Hvar ima vrlo dobar kruh i vino i slane sardale, koje izazivaju apetit, ali o zgradi arsenala, u kojoj imam smješteno kazalište, ni riječi, premda je odatle njihova galija bila snabdjevena zalihama „beškota“ za nastavak putovanja.

I skoro stotinu godina kasnije dobro poznati abat Alberto Fortis, koji upozna je kulturni zapad sa zatucanim dalmatinskim „Morlacima“, prigodom svoga posjeta Hvaru 1772. godine također će mukom preći preko hvarskog kazališta u drugom dijelu svog ču-

venog „Viaggio in Dalmazia“ (Venetia 1774, str. 171—182), iako će čitavo jedno poglavlje posvetiti otoku Hvaru i spomenuti mnoge javne građevine u samom mjestu. Steta, jer bi nam svjedočanstvo ovih putnika, kao što je Ide von Düringsfeld, bilo i te kako dragocjeno.

To „vrlo ljupko kazalište“ u Hvaru, o kojemu priča Ida von Düringsfeld 1852. godine, bilo je restaurirano za vrijeme prve austrijske uprave nad Dalmacijom (1797—1805), a poslije pada Mletačke republike, za vrijeme uprave koje je hvarski knez i providur, također Mlečanin, Petar Semiteokolo, izgradio u dvije etape zgradu arsenala i obilježio da je taj dio zgrade, gdje se danas nalazi kazalište, podignut druge godine izmirenja plemića i pučana: „Anno pacis secund MDCXXII.“ Nakon što je bila izvršena generalna obnova (la general ristaurazione) 1. marta 1803. godine prednjeta je C. k. Vladi u Zadru, preko lokalne vlasti u Hvaru u ime 26 obnovitelja kazališta zastupanih od Alvisa Bukića i Damabista Makijeda, molba da se odobre pravila novouspostavljena društva „Societa del teatro“, koje se malo brinuti o uzdržavanju kazališne kuće i unutarnjem redu. Vlada je „Pravilnik“ odobrila dekretom br. 3964, pa su o tome podnositelji bili obznajeni 22. avgusta iste godine od tajnika lokalne uprave A. Smirića. Ovaj najstariji „Pravilnik“ — kojega je odobrila C. k. Vlada u Zadru u cilju kako da se kazalište očuva, tako i da se održi u aktivnosti da bi se postigla svrha kojoj je upravljen — pisan je na italijanskom jeziku, te ima 39 tačaka koje govore o raspodjeli i korištenju loža, zatim društvenim sastancima, pa društvenim službama, rasvjeti, uređenju i otudivanju loža i prihodima društva. „Pravilnik“ je ostao na snazi bez ikakvih promjena sve do osamdesetih godina prošloga vijeka.

Na ovom mjestu naš interesuje, s obzirom da se ove godine slavi 100-godišnjica Narodnog preporoda u Dalmaciji, kakvu je ulogu odigralo društvo „Societa del teatro“ pa i samo kazalište u Hvaru u Narodnom preporodu. O prilikama u Hvaru u doba Narodnog preporoda Grga Novak u knjizi „Hvar kroz stoljeća“ (Zagreb 1960, str. 220) piše: „Ustav iz god. 1848. nije se ni najmanje dotakao hvarskih širokih narodnih slojeva i oni su za nj jedva i znali. To se ticalo samo općinskih uprava, koje su riješavale, a da za to narod ni pitale nisu. Tako je bilo i godine 1860. Tek iza toga počinje da se budi hvarska narodna svijest, i u Hvaru, i u Starom gradu, i u Jelsi, a i u ostalim mjestima gdje gotovo posvuda nailazi sukob s „autonomasima“, koji s početka ne znaju ni sami pravo što hoće, dok se, poslije priključenja autonomasima italijanskom klubu u parlamentu god. 1867, ne pretvorise u simpatizere talijanstva Dalmacije. Borba se vodila žestoko u svim općinama otoka Hvara za pitanje tko će biti na čelu općine, da li autonomasi ili Hrvati.“

Borba za nacionalno osvještenje na otoku Hvaru, kao i u čitavoj Dalmaciji, vodila se tako reći na svim poljima: političkom, ekonomskom, prosvjetnom i kulturnom. Borilo se za svaku pojedinu ustanovu, nadležstvo, školu ili instituciju, da se preotmu iz ruku nezmatne autonomaske i protunacionalne manjine kako iste ne bi služile u svrhu odnarođivanja našeg naroda, već da posluže interesima širokih narodnih slojeva. Hvarsko kazalište, kao i „Societa del teatro“, dijele sudbinu hvarske Opštine. Ono je također u rukama autonomasa pa će prije nego što je Opština u Hvaru pala u hrvatske ruke 1899. godine, predsjednik društva Simeone Deseko podnijeti 7. februara 1884. na italijanskom jeziku „Upute za službu inspekcije i nadzora u kazalištu“, kojima se dopunjavao „Pravilnik“ iz 1803. godine, na odobrenje C. k. Okružnog kaptanatu u Hvaru od kojega će biti i odobrene 1. avgusta iste godine. Čitav prijepis „Pravilnika“ iz 1803. sa novim „Uputama“ dopisom na italijanskom jeziku dostavio je zatim Okružnom kaptanatu u Hvaru 18. februara 1888. predsjednik društva Luidi Bukić, tada autonomaske načelnik Opštine u Hvaru.

Poslije prelaska Opštine u hrvatske ruke, nakon uprave autonomaske načelnika Luidija Bukića, bit će krajem 1905. godine sastavljen dvojezični novi „Pravilnik Kazališnog društva u Hvaru — Statuto della Societa teatrale di Lesina“, koji su u ime društva potpisali Lauro Makijedo, Antonio Marči i Dinko Gazari. Ovaj novi „Pravilnik“, sadržavajući u sedam poglavlja pravila koja govore o postanku, imenu, sjedištu, svrsi društva, zatim dužnostima, društvenoj imovini te upravljanju istom, društvenom predstavništvu, upravi, sazivu društva i raspustu, te opće odredbe a koji se imao „smatrati društvenim ugovorom između izvjestnog broja osoba posjednika loža u tamošnjem kazalištu, odobrit će dalmatinski namjesnik Nardeli i dostaviti 21. februara 1906. pod br. 6555/VIII, C. k. kotarskom Poglavarstvu u Hvaru da se uruči upraviteljstvu kazališta.“

Samo društvo nije ni tada sto posto bilo u hrvatskim rukama, već se i nadalje osjećao italijanski utjecaj, o čemu svjedoči novi dvojezični „Pravilnik“, pošto je društvo bilo obrazovano najvećim dijelom od osoba bivših autonomasa, tj. „među onim osobama, koje posjeduju jednu ili više loža u nedavno popravljenom kazalištu, svrhom da zabavlja i odgaja občinstvo glazbenim, dramatičnim i drugim zabavama“. Ono je pak postojalo, kako bilježi Novak, do 1911. godine, ne dočekavši dakle 1. januara 1912. jednu od najvećih pobjeda, kao ni mnogi prvaci Narodnog preporoda, naime stupanje na snagu uredbе kojom je bečka vlada bila prisiljena da proglasi srpskohrvatski jezik kao uredovni jezik u Dalmaciji.

Dušan BERIC

pisma uredništvu

Srednjoškolska nastava književnosti

Druže uredniče,

Iako mi je dobro poznato da „Književne novine“ ne tretiraju probleme školstva uopšte ili nastave književnosti, ne mogu a da ne podsetim da osećam u kojoj se meri štetna indiferentnost naše književne periodike prema o. n. me što mladi ljudi u školskoj klupi treba da prihvate kao svoje predstave o književnosti, o pojedinih delima, o piscima...

Alli, istina je i to da, u stvari, u nas postoji i ravnodušnost škole prema tzv. tekućim zbivanjima u književnosti, i ne samo to, već da postoji i izvestan otpor prema praćenju onoga čime se beleži rast našeg izraza u književnosti. Jednom reči, kontakti između škole i književne periodike, između škole i živih tokova stalnog, sve očiglednijeg, sve intenzivnijeg razudavanja našeg izraza, ti kontakti gotovo da ne postoje ili, ako ih ima, oni su manje-više rezultat ličnih interesovanja pojedinih nastavnika i

učenika za književnu stvaralačku aktuelnost i njen izraz u ovom vremenu. Dovoljno je samo da se opomenemo nekoliko poraznih konstatacija koje su izrečene na diskusiji o nastavi književnosti na beogradskom univerzitetu koja je vodena u redakciji časopisa „Delo“ — pa se dobije još sumornija slika srednjoškolskih prilika.

Ali, da li je potrebno da se naročito naglašava od kakvih bi sve zaključaka mogli da dodemo na osnovu jednog studijskog prilaza srednjoškolskim nastavnim programima iz književnosti. A da se i ne govori o različitosti, često i nedoučenosti izvesnih nastavnih interpretacija ili o okolnosti da smo više nego često u mogućnosti da čujemo izjavu srednjoškola da mu nastavnik nije gradivo iz književnosti „približio“.

Naše književne konfrontacije, uloga Partije u našoj kulturi i književnosti između dva rata, namne književni pokreti u tom vre-

menu, značenja i ideje časopisa „Danas“, „Književna republika“, „Stožer“, „Naša stvarnost“, „Književnik“, društveno-politička angažovanost Krležina, tokovi i motivi čitavog niza književno-estetičkih diskusija, da ne nabrojamo dalje i ovako uzgred, bez ambicija ka sistemizaciji problema, — sve to, na žalost, mnogom našem srednjoškolu ostaje potpuno nepoznato kao što mu je nepoznat i smisao i besmisao naše književne situacije danas, u celini ili samo u njenim parti-kularnim određenjima.

Govoriti, uostalom, da je potrebno, nužno, neophodno, svrsishodno, smisleno, pedagoški, didaktički, itd. itd... — da se naša književna periodika angažovano zainteresuje stvarno sholastičkom situacijom koja je karakteristična za nastavu u srednjim školama, — moglo bi da liči i na „soljenje pameti“ od čega se, naravno, distanciram.

Alli obelježiti, recimo, pojavu priručnika, kao što su skripta iz-

vesne Ljubice Sulajkovske, profesora, koja su namenjena učenicima Dopsne škole za knjigovode, pokazati kakav se monstrozno stupidarijum krije iza nastavnih svrha, — to, mislim, nije i ne može da bude zazorno za našu književnu periodiku.

Imajući u vidu mogućnost jedne šire diskusije o vidovima srednjoškolske nastave književnosti preko stranica naše književne periodike koja je, u stvari, još uvek i isključivo namenjena onima koji je prate po svojim intimnim predilekcijama, — verujem da nije nemoguće i da je uvek vreme da se načnu ova pitanja bez one inače nama tako neophodne potrebe za samozavaravanjem da je sve baš kao što treba da bude. Didaktika i interpretacija pojmovna iz književnosti svih Ljubica Sulajkovskih ne daju nam, svakako, ma i najmanje pravo na indiferentnost.

Branko PEIC

Izet
SARAJLIĆ

Iz »Tranzita«

M O N T R E

U njemu bi se tako divno smestila radnja nekog remarkovskog romana.

Ipak,
u taj grad nikad neću stići,
čak ni vino popiti u nekom njegovom bifeu,
po vojnički,
s nogu.
Tako, sve među nama i završice se ovim mahanjem iz voza,
ali u ovoj noći i to ne liči li pak na neku eklogu,
neku modernu eklogu bez frula i mimoza?
Ako vam je tako lakše, sve ovo, uostalom, možete zamisliti
i kao razgovor,

razgovor jednog južnoslovenskog pesnika
srednje generacije

s jednim neutralnim gradom
s neutralnim planinama nerezervisanim ni za jednu
sutrašnju gerilu
Veliki Medved koji se, verujemo, nikad neće pretvoriti u
njegovih glava
nekoj Velikog Gorilu
Sefu stanice, međutim, očigledno da nije ni do kakvog
medveda.

On gleda
što pre
da nas prosledi nekom drugom.

Zbogom
Montre.
Možda nekakav monter
i u tebi
jednom
čitače me
s tugom.

Zbogom
Montre.
Kao da se nikad nismo ni videli.
A možda baš tu bih mogao jedino u miru
da provedem ovaj ostatak godina.

U miru,
u m i r u,
ali zar je t o ono što želim,
što sam želeo dok sam pisao svoju socrealističku liriku,
svoju himničnu,
svoju melanholičnu,
svoju kako god ćete liriku
dok su drugi propagirali
rokoko
i fiziku?
Zbogom
Montre.
Kao da se nikad nismo ni videli.
Zbogom?
Dovidjenja.

Hohštapler koji izigrava svetsku klasu,
a ima u stvari najobičniju provincijsku praksu.

Takav osta živ:
kola u garaži,
on šetka po plaži,
pijucka aperitiv.
Baš ga briga
da li bi žene dekabrista
bile protiv tvista,
njegov broj su, jasno, šiparice.
Takav osta živ
da svojim pogledom
vreda i tu zemlju i te kiparise.
Takav osta živ,
a toliki divni,
toliki neponovljivi
pre njega,
odoše nikad nepoljubljeni,
likeni svega, svega.
Takav osta živ,
a oni odoše
da za njima plaču majke i zumbuli.
Eto zašto je tako
mimo svih propisa
žalostan ovaj juli.

A KAKVA ĆE BITI TVOJA POSLEDNJA ZIMA

A kakva će biti tvoja poslednja zima?
Čuješ,
kakva će biti tvoja poslednja zima?

Kiše se spremaju da ti napišu nekrolog
i otud padaju tako sanjivo.

Posle,
neko će njihove reči
grizući usne
da zavija u staniol.

Jedna mačka s prebijenom nogom
u podne dolazi da ti kaže zbogom.
Sve je spremno da ti se poslednji put naruga.
I ti se sećaš nekijh starih jaruga.
Ti se sećaš nekijh starih prepirku.

Bože,
kako se to nekad sve ozbiljnije uzimalo!

Predveče,
pio bi malo vode, ali to su ti zabranili.
Zabranili da pišeš. Zabranili sve.
Uskoro, međutim, počinje i sneg
i ti srećan što je konačno pao
kao da ćeš na doček nove godine, ne u smrt,
moliš ga da pada bez ikakvih „jao“.

U ovom času uostalom
koliko je samo zaljubljenih u ovom gradu!

Kad bi ti dali pero
napisao bi svoju najoptimističiju baladu.
O maturantkinji koja je upravo dobila dvojke.
Ona još uvek ima pogled devojke.
Ona je možda tvoja keči.

Porodilja, a i sama rođena tek juče.
Eto kome treba pomoći.

Kad bi ti dali pero
napisao bi svoju najoptimističiju baladu.

U glavi već imaš njen kraj:
Vidiš, Smrti, mi se stalno radamo
i šta ako se u međuvremenu svadamo, svadamo?
(Avgust 1962)

Između zvuka i nirvane

MOMČILO NASTASIJEVIĆ: „SEDA M LIRS-
KIH KRUGOVA“, BEOGRAD, PROSVETA 1962.

Poezija Momčila Nastasijevića predstavlja, ni prvi ni poslednji put, pokušaj da se zvučni i d u h dovedu u strogu, neminovnu, metafizičku vezu i jedinstvo, da se ceo svet pojavnosti svede na zvučanje i melodiju, na ritmičko-melodijsku rezonanciju. Pre ovoga pesnika kod nas je to osoben način učinio Laza Kostić (*Santa Maria della Salute*), a pre obrednice E. T. A. Hofman doživljava stvarnost kao zvučnost.

I za Nastasijevića stvari „pevaju“, sve zvuči i ima svoju melodiju i zvučni ekvivalent koji u stvari nije ništa drugo do ritam postojanja. Čak i misao mora da se razloži na zvuk. Postoji nekoliko oblika u kojima se naslućuje smisao traganja i nalazanja ove veze i oni, kad ih otkrijemo, u isto vreme bacaju posredno svetlost na smisao tog odnosa. Ja bih kao najbitnije ovom prilikom istakao da su zvuk i melodija sredstvo misli da dopre do iskonskog koje je zapretno u duhu.

Ali i ta reč duh nije data u jednostavnoj i racionalnoj preciznoj formulaciji. Pojam d u h a ne javlja se samo kao član jedne uprošćene i hrišćansko-asketski obojene antiteze čiji je suprotni pol t e l o , p u t . On u svom značenju sažima i racionalno nedokučiv pojam izvorne suštine stvari, on je antiteza prividu i svetu pojavnosti, večna esencijalnost koju egzistencija služi da će nazreti samorastočavanje.

Očito, ovi pojmovi zadiru u suštinu i značenje same reči poezija. Pesnik se u svojim esejima upušta u definiciju tog pojma, u škrto, ali u jednom pravcu nedvosmisleno precizirane suštine i svrhe poetske reči. Njegova poetika je na izvestan način bliska Hajdegerovoj, ona je pokušaj, pračulan koliko i sistematski samosvestan, da se pevanjem zasnaje ontologija. Pevanje je bivstvovanje, prodiranje u srž bića, u pravu suštinu stvari i stvorenja, ukidanje individualnosti radi ostvarenja jedinstva sa bićem. Ono je „spoj sebe sa svim“, jer pevati znači ostvariti sebe „u svemu i sve u sebi“, „osećati, ako i nejasno, živu liniju iskonski u sebi“.

Individualna svest koja je podarena ljudskoj egzistenciji za pesnika nije ništa drugo do prokletstvo, izvor svih muka i zebnji, jer je njome egzistencija otuđena i izopštena iz svesti postojanja čiste suštine, bića. Čovek ima da je izmoždi do stupnja vanlične svesti, da je satire, rastoči, dovede do negacije, ništavila, vanličnosti. Suština smisla egzistencije je putovanje svesti, pretvaranje u viši oblik ne-egzistencije, u sve-jedinstvo sa ukupnošću postojanja.

Pesnik je osuđen na nepomirljiv rat sa individualacijom. Ima mestimično nesumnjive mističke sladostrasti u tom samopodavanju svesti jednom procesu sopstvenog rastočavanja. Razumljivo, pesnik je u stanju, poput Novalisa, svog dalekog a možda i direktnog uzora, da nam dočara samo emocionalne boje i guste, mukle ritmove tog stanja priželjkivanja i naslućivanja sebeunštenja. Njegov konkretni smisao nagoveštava se uvek jednim istim rečnikom jednim shematski suženim i određenim misaonim krugom čija je osnova uvek sebi jednaka: to je neka iskonska egzaltacija svesti zbog vraćanja u prabiće i prapostojanje, naslućivanje onog stanja u kome „sve bude u svemu i ni kraja ni početka“.

Filosofskim rečnikom, ja bih ovu pesničku egzaltaciju označio kao drevnu težnju ka nekoj vrsti ništavila, ka epikurejskoj nirvani čije

je suštinsko obeležje „prodiranje u bitnost, u žižu bića, gde prestaje i misao i osećanje i ličnost“, tačnije, čije je pravo stanje ništavilo a njen poslednji individualni i emotivni predstupanj to uljudkivanje u doživljaj nirvane.

Ima kod Nastasijevića neke dečje, naivne i nevine, iskonske zaprepaštenosti, bezazlene jeze u dodiru sa naslućenom suštinom bivanja, neke čudne uznemirenosti pred tajnom jezika i života, zvuka i bivstvovanja, nekog ritualno-prinudnog samopodavanja. Na tim uzletima ka nirvani kao svome cilju, na tom ritualno-ritmičkom, zvučnom i emotivnom dočaravanju muklih odjeka, naslućivanja, mucanja, ritmova sladostrane podatnosti biću i tajnih znakova, strepnji i nedorečenosti Nastasijević je i izgradio svoj poetski svet. To je poezija koja iz negacije egzistencije izvlači najdublje poetske razloge za afirmaciju egzistencije.

Svet poetskih simbola Nastasijevićevih izgrađen je na mučnom putovanju egzistencije od zvuka do nirvane, na uzaludnom pokušaju da se svest egzistencije potre do ništavila, ona sva počiva na izmamljivanju tajnih, naslućivanih, čudnih zvukova i nagoveštaja svesti o svom višem postojanju. Svest o postojanju ovde se stalno nalazi u sukobu sa željom da se ta svest egzistencije utopi u ništavilo, odumre, zaroni u neopozivi muk i tišinu. Jer oblikovanje sa ciljem negacije egzistencije postaje njeno poetsko zasnivanje, njeno novo u-život-postavljanje, oblik se pokazuje iskonski tvorački i moćniji od misaone negacije.

Ova poezija u dubini svojoj inspiriše se egzistencijalnom zebnjom, doživljajem krivice koji muči egzistenciju zbog njenog postojanja mimo ili na suprot tokovima opšteg bivanja, ta svest je izvor beskrajnje muke i patnje i tuge pesnikove. Iz tog sveta pesnik je oblikovao svoju poeziju, njene uzlete ka biću, zebnje, prepaćene muke zbog „odbegle tajne“.

Nastasijević je reč i zvuk svesno postavio pred zadatke filosofije i ontologije, pred sudbinsku kob egzistencije odvojene od bića. Zato u njegovom poetskom rečniku igraju ogromnu ulogu zvuk i ritam ontološkog rituala i zato je on mitologički reč „tajna“. Život kao tajna, egzistencija kao čuđenje pred iskonskim, nedokučenim poreklom, tajna je u zvuku koji treba da dočara to iskonsko stanje jedinstva sa svim. Zato se on predaje „raskoši svih umiranja“, zato slavi „žubore iz neznanja“, pesnik tajnih ezoteričnih naslućivanja, podatan treptajima i zrenjima čiji zvuk više nagoveštava nego što reči mogu da iskažu, duboko zagledan nad neprozirnošću tajne i smisla:

*Tonu bez potuću-
bez dna u nalazeđu,
bez dna se izgube stvorenja.
I tragom kuda sagoreli
sve bolnija su označenja.*

Ima u ovim stihovima neke misle, praiskonske, mutne emotivne pijanosti, neka alogička seta, to često i nije poezija u konvencionalnom smislu reči nego uslovni znaci, nemušta kazivanja, slutnje, čarobni jezik i ritam bajalice. Struktura emocije prožeta je nedokučnom tugom

*Korenom u kamenu
tuži zatvaram krug.*

i valovima orfičke egzaltacije, propuštene kroz asketsku čistotu zvuka i misli, izlivena u poslovičku škrtošću reči.

Zoran GLUŠEVIĆ

LJUBAV PTICA I ČOVEKA

GUSTAV KRKLEC:
„IZABRANE PJESEME“
„MATICA HRVATSKA“,
ZAGREB 1961.

Lirski monolog Gustava Krkleca čini se da je već završen, a trajao je i neprestano bio prisutan u našoj poeziji više od četrdeset godina; u tom monologu on je ispovedio sve nemire i tišine svoje duše, sve ono što je živeo i bitisalo u njemu, u njegovoj senzibilnoj i životom razapetoj psihi koja je, u zavisnosti od trenutaka, znala da se raduje i da tuguje, da voli, ali nikada — što je za Krklečevu poeziju karakteristično — i da mrzi. U ranoj mladosti, kao i mnogi drugi pesnici njegove generacije, nalazeći se pod uticajem nekih starijih pesnika, naših i stranih, on je uskoro — svedoči o tome njegova prva zbirka — uspeo da nađe svoj vlastiti izraz, svoj svet i svoje sadržaje i da ih ispoveda bez krika, tiho, lagano, nenametljivo, kao da se boji da njima ne poremeti tuđe radosti ili da ne povredi zarasle rane i zapretne tuge. Upravo takav utisak ostavljaju Krklečevi stihovi već pri prvom susretu s njima: nešto blago, toplo i smireno zrači iz njih, nešto radosno i ljubavljivo opijeno, baš kao i iz stihova Desanke Maksimović. I jedan i drugi pesnici su proleća, mladosti, ljubavi i zemlje, pesnici lepote i sna. Krklečeva ispoved, danas već do kraja rečena, lišena je svake nametljivosti, lirске patetike i monotone, ponovljivosti; ona je pesma srca koje je uvek u zaleću, na izletu u nebo do zvezda i meseca, jedinog pravog druga i prijatelja „ribara i ljubavnika“; ona je prepuna snoviđenja, magnovanja, čudnih, zanosnih. Krklec je te svoje ispovedi protkao svakodnevnim, jednostavnim motivima života i čoveka, motivima koji su do sada nebrojeno puta, gotovo od svih pesnika, bili opevani, što i sam u jednoj svojoj ranoj pesmi priznaje:

*„Ja znam da je već sve to bilo
hiljadu puta ljepše rečeno.
Sve moje radosti,
boli sve,
svi grijesi krvi.
I znam da nisam jedini
ni prvi
što pjeva o bogu, o ženi, o livadi,
o potoku, ptici i mladosti,
i grani, i zviždeli, i bolu,
i proljeću, djetetu, jablanu,
i gradu, bolnici, smrti.“*

Krklečevu osećanje prirode i njegovu nepredvidno vraćanje njoj, njenom skladu i tajnovitosti, kao da je uvetovalo onu i onakvu fakturu njegovih stihova, koji su izlomljeni, nerimovani, neujednačeni a ipak toliko harmonični da se sve to ni u jednom momentu ne može primećivati. Jer, toplota i jednostavan izraz njegove pesme neprimetno nose i opijaju. Ta jednostavnost i, uz to još, njena melodičnost prva su i nesumnjiva osobenost poezije Gustava Krkleca. Nikada ne birajući izraz, a ipak uvek nalazeći i dajući, u prvom nadahnuću, onaj pravi, on je svojim pesmama dao izuzetne slike, majstorski dočaravajući pejzaž zavičajja i detinjstva, kome se uvek vraća: taj zavičaj mu uvek pruža sladak san, zaborav i neki čudno meki i siguran zagrljaj. Duša čoveka i duša prirode u tim se slikama blago spajaju i u jednom trenutku deluju kao jedno i nerazdvojno. U tom oduševljenju prirodom kao da je prisutno i nešto nazorovsko, ona spoznaja zdravlja i veličine njene, spoznaja nepokolebljivosti i uspravnog stajanja u prostoru i vremenu. Međutim, Krklec, kao i Desanka Maksimović, za razliku od Nazora, tananije slika i oživljava pejzaže, riše ga jarsim bojama i pomoću tih boja (žuta, crvena, plava) on adekvatno dočarava svoje stanje, svoju unutrašnjost, čije nemire tako stišava i savladava. Otuda se u njegovim pesmama stalno smenjuju tamnine i svetlosti, tuge i radosti, no ne naglo

i bolno već polako i tiho, s prizvukom sete, koja znači blage prelaze iz jednog osećanja u drugo, iz jedne boje u drugu, da bi, na kraju i u celovitom utisku, delovali kao duga prepuna raskoši — života, umiranja i smrti. Zbog svega toga deskriptivne pesme Gustava Krkleca imaju jedan više simboličko-psihološki smisao.

Sa stalnim prisustvom sete i uvek protkivana njome, Krklečeva lirika ipak nije lirika umora, sumornosti, crnina, beznadežnosti i plača. Ta lirika putovanja, očekivanja i nadanja prepuna je izvesnih vedrina. Lutanja i putovanja pesnika ne umaraju, ali ona mu donose spoznanja zbog kojih ga hvata tuga i možda neki očaj. Zato on i kaže „... tužan sam od lutanja...“, od lutanja životom i svetom, u kojima se nije našao i ostvario započeti ljubavni san, san o sreći i plavim očima neke daleke izgubljene žene. Zena je stoga, prema Krklečevoj spoznaji, lepota i, u isto vreme, večiti nemir. No taj nemir Krklec nikada neće praskavo, rezignirano i s ogorčenjem iskazati; i ženu i sve nemire zbog nje ispovediće s puno nežnosti, bez uzburkanosti krvi, bez plahošti i sladostrašća. Sve strasti i muške pohote on obavija tananim velom tihog govorenja, šapatom o ljubavi, zvezdama i poljupcu. Zena je u pesmama Gustava Krkleca bestelesna, ljubav — opijenost tela, a smrt — preporadanje. Totalitet sreće i nesreće ne postoji u ovoj poeziji; postoji samo trenutna radost i trenutna tuga.

Ali linija Krklečevog uspona, u pogledu spoznanja života, nije se većito kretala u pravcu zvezda i uvek nije značila „izlet u nebo“. Ona je, nekako naglo, pala na zemlju i tu dokazala pesniku da je život nemoguće prozreti, a čovekovi jadi i patnje da nisu samo ljubav i čežnje, već i nešto više od toga. Krklec je, našavši se u haosu rata, njegove krvi i neizvesnosti, daleko otvorenije prišao čoveku i stao da ispoveda čovekovu ovoga puta ne puštu dušu, ne neki pesimizam, no tragiku čovekovog bivstvovanja i uzaludnosti, tragiku čovekove nemoci da se otme sli noža i paljevine, sili pakla i užasa. Ali ni u tih časovima Krklečevim stihovima ne projevava onaj crni pesimizam, totalna izgubljenost i totalni rastanak sa zemljom. Pesnikovo nepoverenje prema životu kao da je nestalo i kao da je, odvajajući se od njega, značilo izvesno otrežnjenje koje mu je donelo suočenje s realnošću u kojoj romantizam — nadanje i verovanje — ipak nije bio potisnut. Tada, u paklu rata, Krklec najveće grubosti života, strahote i vihore njegove, virtuožno uobličava u glatke sonete, doterane katrene i distihone, nastojeći da baš tom finom muzikom ublaži olujne noći i strahote dana. Uvek u životu, on se ovoga puta našao najviše, najdublje u njegovoj pomahnitavoj lavini koju je opevao, nikada ne skrivajući svoje saosećanje s onima koji stradaju i kojima su, time, prekinuti započeti snovi i nadanja. Poistovećenje s drugima, stalno prisutno u poeziji Gustava Krkleca, sada je nesmiljenije progovorilo i bilo ispunjeno očajem i bolom. Skladna muzika njegovih stihova nikada nije bila imitacija plača no neko čudno nošenje, u svim tokovima uhvaćeno, s olujnom i njenim urnebesima.

Linija Krklečevog poetskog sveta i izraza sve je više bila okrenuta zemlji, koju je još jače, neposrednije i, nesumnjivo, razdraganije opevao u svojim poslednjim pesmama, kada je nestalo oblaka ratnog neba, kada je nestalo klanja i krvi, i kada je Dunav, blistav od sunca i lepote, nasmejano potekao bez ljudskih leševa. No, ni tada kada peva radost zemlje i povratak prvom susretu sa životom, prvom nesporazumu s ljudima, povratak prvim ljubavima i njihovim lepota, Krklec nije lišio svoje stihove emocionalne boje i tona; upravo je sada emocionalnost iskočila nekako jače i neposrednije, sugestivnije.

Gustav Krklec, u našoj konačnoj spoznaji, pesnik je sebe, svojih nemira, bolova i radosti, pesnik prirode i čoveka u njoj, pesnik stradanja i uzaludnosti i, ujedno, lepote postojanja, pesnik zemlje, radosti i sreće; on je pesnik sklada, melodije i zvuka, pesnik u kome su sjedinjene Simičeve izgubljenosti, Krležini otpori i Cesaričeve tuge, pesnik bodlerovskog očaja, bluda i mraka, pesnik rilkeovskog toplog detinjstva. Sve to on je uvek pevao nenametljivo, toplo, nežno i iskreno, protkivajući svaki stih svojim subjektivnim doživljajem sveta.

Tode ČOLAK

MILORAD NAJĐANOVIĆ: SRPSKI REALIZAM U XIX VEKU, ZAVOD ZA IZDAVANJE UDŽBENIKA NRS, BEOGRAD 1962.

Imamo li prava da tražimo od jednog udžbenika književnosti, preporučeno za upotrebu na višim školama, nešto šire, obuhvatnije, originalnije nego što on po svojoj direktnoj, pedagoško-utilitarnoj nameni može da da? Ako podemo od pretpostavke da knjiga o jednom razdoblju u razvitku literature treba da pruži pregled socijalnih, kulturnih zbivanja i glavnih karakteristi-

ma. Kao da do današnjeg dana epigoni velikog Škerlića žale što u svojim radovima nisu posvetili još više pažnje ekonomskim, političkim i drugim prilikama, zapostavljajući pritom pojedinačna dela pisaca. Konceptiji Jovana Škerlića, preusko postavljenoj u osnovnim postulatima, ali moćno izgrađenoj i nadahnu-toj snagom izuzetnog dara, osetljivosti i znanja, dodali su njegovi mnogobrojni nastavljači i epigoni izvesne elemente marksističkog shvatanja književnosti, ne postigavši ništa drugo do jednodnu eklektičku smešu najrazli-

čijim opservatorskim i analitičkim sposobnostima, umesto što se upuštao u vulgarno sociologiranje i mehaničko spajanje socijalnih i literarnih činjenica, Najđanović bi dao dobru knjigu. Ovakvo, on je napisao jedan prosečan udžbenik koji ipak, pošto je namenjen slušaocima viših škola i vanrednim studentima, dakle ljudima od izvesne spretnosti i već postignutog nivoa znanja, ne pruža što bi se s pravom moglo očekivati.

O nedostatcima ovakvog dela treba govoriti oštro i otvoreno još i zbog toga što se kod nas poja-

jednu netačnu misao; da je samo malo drukčije konstruisana (bez onog samo i i), ona bi značila jednu fundamentalnu istinu. Ali nije reč o nespregnju stilizaciji, već o pogrešnoj koncepciji Milorada Najđanovića; jer srpski realizam nije nikakva pasivna posledica neke spoljne nužnosti koja deterministički i fatalistički neumitno dejstvuje na književnost za koju, izgleda, da je sporedno to što je i rezultat svesne ljudske aktivnosti...

Književno delo nalazi osnovni smisao i značenje u sebi samom, u slojevima od kojih je načinjeno. Ono se, naravno, ne može istrgnuti iz vremena i prostora i posmatrati kao apsolutnu autonomnu vrednost. Biografski, socijalni i politički podaci obrazuju jednu atmosferu, klimu, jedan kontekst koji moramo uzeti u obzir kad analiziramo delo. Ali težiti moramo postaviti ne na ono što delo okružuje, već na njegovu vlastitu strukturu. Najvažnije je dati interpretaciju i ocenu dela iz istorijske perspektive. Sve ostalo je priprema za obavljanje ovog najvažnijeg i jedino plodonosnog posla. Milorad Najđanović, kao još mnogi drugi pisci udžbenika književnosti, i ne samo udžbenika, preveda, međutim, ovu potrebu za ispitivanjem literarnih aspekata jednog dela, služeći se metodima koji sve drugo više rasvetljavaju no delo kome bi trebalo, u stvari, da služe. Krajnje je već vreme da i naši autori književno-istorijskih studija i kritičkih sinteza usvoje modernije koncepcije. Vode uprošćenog sociologiranja, monotonih opisa „ekonomsko-društvenih osnova“ i „kulturno-književnih prilika i uticaja“ sasvim su se zapariložile.

Pavle ZORIĆ

UPROŠĆEN I ZASTAREO POSTUPAK

ristika najvažnijih pisaca, onda Srpski realizam u XIX veku Milorada Najđanovića zadovoljava jedno takvo traženje. Ali ako zauzmemo stav manje konvencionalan, izgrađen u klimi savremene nauke o književnosti, svaka šematski radena slika jednog doba, kojoj daje osnovni ton gomilanje činjenica, pričava-nje fabule dela, neprestano i nanje metljivo ukazivanje na socijalnu uslovljenost literarnih ostvarenja, učiniće nam se zastarelom i svuparnom.

Knjiga Milorada Najđanovića je plod sociološkog i kulturno-istorijskog metoda, danas potpuno prevaziđenog u književno-istorijskoj nauci; njegovo trajanje, već u velikoj meri umrtvljenje, no i neproduktivno, slavno može unekoliko objasniti istovim primerom Škerlićevih Istorijskih nove srpske književnosti, je tog najvišeg rezultata našeg književno-istorijskog pozitiviz-

čitijih pogleda. Kao po pravilu, u knjigama te vrste prvo se govori o ekonomsko-društvenim okolnostima, pa se posle prelazi mehanički, neinventivno, na monografski deo o piscima, u kome se, opet, po utvrđenom šablonu, najpre iznosi biografija stvaraoca, a onda se redom prepričavaju njegova dela.

Milorad Najđanović poznaje materiju o kojoj piše. On pokazuje mestimično i finu senzibilnost, ali kao da se plaši jedne čisto literarne interpretacije. U poglavljima posvećenim Vojslavu Iliću, Svetoliku Rankoviću i, recimo, Simu Matavulju, naći ćemo finih opažanja o kompoziciji i stilu njihovih dela; ta su opažanja, na žalost, razbacana po šturim korciranom i svuparnom udžbeničkom štivu opterećenom apstraktnim upštavanjima i fotografskim materijalom koji s književnošću nema nikakve direktne veze. Da je više dao maha

vljuje sve veći broj jednolično pisanih studija udžbeničkog karaktera, čiji autori misle da su rešili sve teškoće ako prepričaju neki roman i ukažu, kao čudotvornim štapićem, na njegovu društvenu uslovljenost. U pojediniim ocenama Najđanović pravi razliku između površnog fotografisanja stvarnosti i njenog stvaralačkog preobražavanja. Ali u poglavljima o kojima govori o realističkom pravcu posmatranom u celini i o istorijskim činionicima koji su ga uslovlili, on nekritički usvaja jedno nemoguće shvatanje blisko teoriji odnosa, pišući o srpskim realistima pod opsosivnim ekonomskog momenta. Autor kaže: „Srpski realizam XIX veka nije samo posledica slepe ekonomske nužnosti ni proizvod spontanog dejstva društveno-istorijske neminovnosti; on se javlja i kao rezultat svesne ljudske aktivnosti“. Navedena rečenica, ovako formulisana, izražava

BOSKO RISIMOVIĆ: VERENICI

POUČNA I LAKA LEKTIRA

OSKAR DAVIČO: „CRNO NA BELO“, „PROSVETA“,
BEOGRAD 1962.

Kad značajan pisac, značajan pesnik štaviše, krene na putovanja u daleke i po bilo čemu zanimljive krajeve i vrati se ondane noseći sa sobom zapise, beleške, putopis, nazovimo to kako nam drago, mi s pravom od njega očekujemo nešto izuzetno. Tome nas je bar naučila veoma duga tradicija u svetskoj književnosti, a dovoljno duga i bogata i u našoj. Pomenuti treba samo Dučića, Rastka Petrovića, Crnjanskog, Isidoru Sekulić i setiti se divnih tekstova, literarne, estetičke vrednosti koji su tokom njihovih putovanja nastajali. Prolazeći novim podnebljem, susrećući se s nepoznatim narodima, njihovom istorijom i kulturom, pisac je nailazio na impuls za najrazličitija razmišljanja koja su se veoma često udaljavala od predmeta koji ih je uzrokovala, obuhvatala sve veća prostranstva misli i ideja, primajući katkad karakter filozofskih meditacija, što je uz literarnu, pesničku vrednost tih tekstova predstavljalo još jednu njihovu privlačnost.

U novije vreme nije redak slučaj da pisac, istaknuti društveni i javni radnik, ode na poprište interesantnih političkih zbivanja da bi javnost svoje zemlje, pa i širi krug zainteresovanih, obavestio o objektivnoj situaciji i, angažujući se na strani progresivnih sila, snagom svojega talenta doprineo da istina dođe do što većeg broja čitalaca. Tako se može definisati Sartrovo prisustvo na Kubi i članici koji su otud proizašli. Takve su, otprilike, bile pretenzije i Oskara Daviča i njegove najnovije knjige „Crno na belo“, napisane po povratku sa Crnog kontinenta, tog trenutno valjda najzanimljivijeg i najburnijeg podneblja koje stupa na scenu istorije, sve energičnijim trzajima se oslobađa vekovne dominacije kolonizatora iz „domovine kulture“ preuzima svoje mesto i svoju ulogu u svetskim političkim kretanjima. „Za dva meseca koliko sam proveo u Zapadnoj Africi, i posle, za 37 dana koliko sam pisao ovu knjizicu, ja sam svu svoju pažnju usredsredio samo na ono u aktuelnosti tog kontinenta što mi se činilo bremenito budućnošću“ izjavljuje pisac u Predgovoru, ne ostavljajući tako sumnju u razmere cilja koji je želeo da postigne. Kada se to ima na umu vrlo je lako konstatovati da je Davičo u svom poslu uspeo. Prelazi hiljade kilometara Zapadne Afrike, krstareći zemljama čija su najosnovnija, od vitalnog interesa, nastojanja toliko identična da gotovo brišu granice među njima, Davičo je, ko-

liko su mu mogućnosti dozvoljavale, obuhvatio to ogromno prostranstvo, dotakao se nekih ključnih političkih, istorijskih, ekonomskih i kulturnih problema ne trudeći se da oni budu svi karakteristični za jednu od zemalja koje je pisac posetio, već opšti, zajednički. Uspeo je da nam približi mnogo od atmosfere koju smo i dosad samo posredno upoznavali. „Crno na belo“ je zato zanimljiva i poučna laka lektira, pisana reporterski veoma živo, ponekad dramatično, mestimično sa duhom koji otkriva od ranije nam poznatog pisca. To je knjiga čija se pojedina poglavlja, kao ona o susretu sa afričkim nacionalnim bardom Djakateom, čiji epos obuhvata istoriju njegove zemlje od 15. i 16. veka naovamo (sa čijom sadržinom nas pisac upozna), o putovanju kroz džunglu, o razgovorima sa afričkim intelektualcima i druga, čitaju zainteresovano.

Pa ipak, ne možemo da se otmemo utisku da se Davičo na nekim mestima ogrešio o prirodno objektivnog postupka koji je odabrao, a piševeća je uloga pri njemu svedena na minimum u zbivanjima koja opisuje. Mnogo podataka i zanimljivosti čitalac saznaje kroz razgovor i polemiku koje pisac vodi sa nekim ličnostima. Autor u tim diskusijama nije ona strana koja saznajući i sama obavestava i čitaoca, pisac nije onaj koji upozna nas učeći se i sam. On često ima ulogu onoga koji već zna ono što je potrebno, koji superiorno polemika, čak, docira; on je glavno lice u događajima. Stranice koje opisuju piševeću rasnu toleranciju, zastupanje ličnih političkih uverenja u diskusiji sa švajcarskim novinarom, a naročito one stranice gde se prenosi piševeća polemika sa jednim prilično zaslepljenim afričkim komunistom i stručno objašnjavanje pravog smisla jugoslovenskog „revizionizma“, ne čine nam se naročito zanimljivim i poučnim za našeg čitaoca koji čita putopis iz Afrike.

No, na svaki način, ako i nije knjiga koju će ljubitelji Davičovog stvaralaštva u svojoj biblioteci staviti pored njegovih pesničkih zbirki i nekog romana, „Crno na belo“ je knjiga korektno pisanih reportaža o krajevima za koje nas sličnost u mnogim nastojanjima sentimentalno vezuje. Cilj koji je pisac sebi postavio, posmatranje jednog ogromnog prostranstva, polazište težiste na uglavnom jednodimenzionalnom, političkom, aspektu, nastoji je ispunjen, pa i premašen. Bogdan A. POPOVIĆ

Božidar
KOVAČEVIĆ

DVE PESME

ZAPIS LONGINA GUBAVOG

Taj pisac ikona beše jak i slovom.
Longin telom gubav, al' mu duša čista,
Cesto je pred freskom il' ikonom novom:
„Primi žrtvu moju!“ — preklinjao Hrista.

„Prinosim bez plate, smerno slikom ovom,
Bdenja, muke tela, bol duše, plač kista,
U obrazu svakom moja suza blista,
I ja ti se molim, krepljen drevnim Jovom;

„Snimi bol s mog tela i sa moje duše
I nek se nebasa o jad mi ne gluže!
Primi kao žrtvu tvorenje ovo.

Sam u noći Longin, zvan Longin gubavi,
Složi ovaj zapis bola i ljubavi
U kut svoje freske, sve slovo po slovo.

DETALJ SA FRESKE

Podigla je ruku, šušnula je svila...
Mlada vlastelinka kojoj se sad ne zna
Rod, ime, ni kom je „podružije“ bila,
K'o da se za časak, iz tame i bezdana

Vremena, detinjski na me nasmešila.
Ali uplašena što je neoprezna
Neku malu tajnu strancu poverila,
Opet se u tamu starog zida skrila.

Mona Lizo srpska! Nazreh ti tek lice,
Oči i vrat nežni ispod ogrlice,
Kroz biser i zlato senke tvoga stasa,

I dokle odlaziš kroz maglu svog zida
Ugašena oka, bez osmeha, glasa,
Stranac pruža ruke za tobom, i rida.

Napomena: — Naš čuveni slikar srednjeg veka, Longin, bio je bolestan od gube i na jednoj svojoj slici zabeležio je da je daruje manastiru u nadi da će time biti izlečen. Obraz znači lik ljudski, a podružje suprugu.

Todor
MANOJLOVIĆ

HOMMAGE À DEBUSSY

Pronašao si je
I ugrabio hitro,
U madijskom trenutku —
Izgubljeni faunsku frulu
Zlatnu antičku siringu;
I kako si je titrajući prevukao
Preko svojih vrućih usana,
Ona je zasvirala kao nekad:
Razigrano, slatko,
Čežnjivo, sanjalački —
Sasvim kao nekad.

I ti se preobrazi
U onoga kome su se na sicilijanskoj obali
Blistave vlasi dveju najljupkijih nimfa
Nerazmrsivo zaplele
U jareče roščiće —
I koji nam je posle
U melodioznom brujanju
Suncem i morem raspaljene žudnje
Uzrujano saopštio, odao

Ceo onaj jarki nežni doživljaj
Kozonogog mladog boga —

Pa odmah i zaslepljiva prividenja
Sinjeg podnevnog mora
(Paganskog Sredozemnog mora) —
I odmereni zvučni ples
Ubave Delfijske igračice
Med snežnobelim dorskim stubovima
Odključujućeg mramornog hrama
Prebelog...
Ali i razdragane skokove
One druge igračice —
One gizdave sa krotalima! —
Kao i one galantne noćne svečanosti
Najsumornijeg grešnog pesnika...
One opojne večeri u Granadi
Pod svetlim mavarskim znakom
Vitorogog polumeseca —
I onda ono mirisno žuštanje
Oživljavajuće letnje kiše
Kroz prigušeno gusto zelenilo
Ostarelih bašta —
Pa onaj utvarni tajanstveni
Zvuk zvona iz morske dubine —

Zvona potomule katedrale!
(— Iako se faunovi inače
Plaše svih zvona,
I utvarnih i stvarnih) —

I najzad — iznenada! — onu najčudniju,
Najtužniju keltsku povest
O ljubavi i smrti
Plavokose Melisande.
Melisande koja je s prozora
Visokog tornja
Spustila dole svoje
Basnoslovne zlačane vlasi
Preduge, talasaste, svetle
Da bi ih mladi Peleas
Tiho, prethlo ljubivo, milovao
I udahnuo u njihovu toplu mekotu
Sve svoje poljupce
I najprisniji svoj ljubavni šapat —

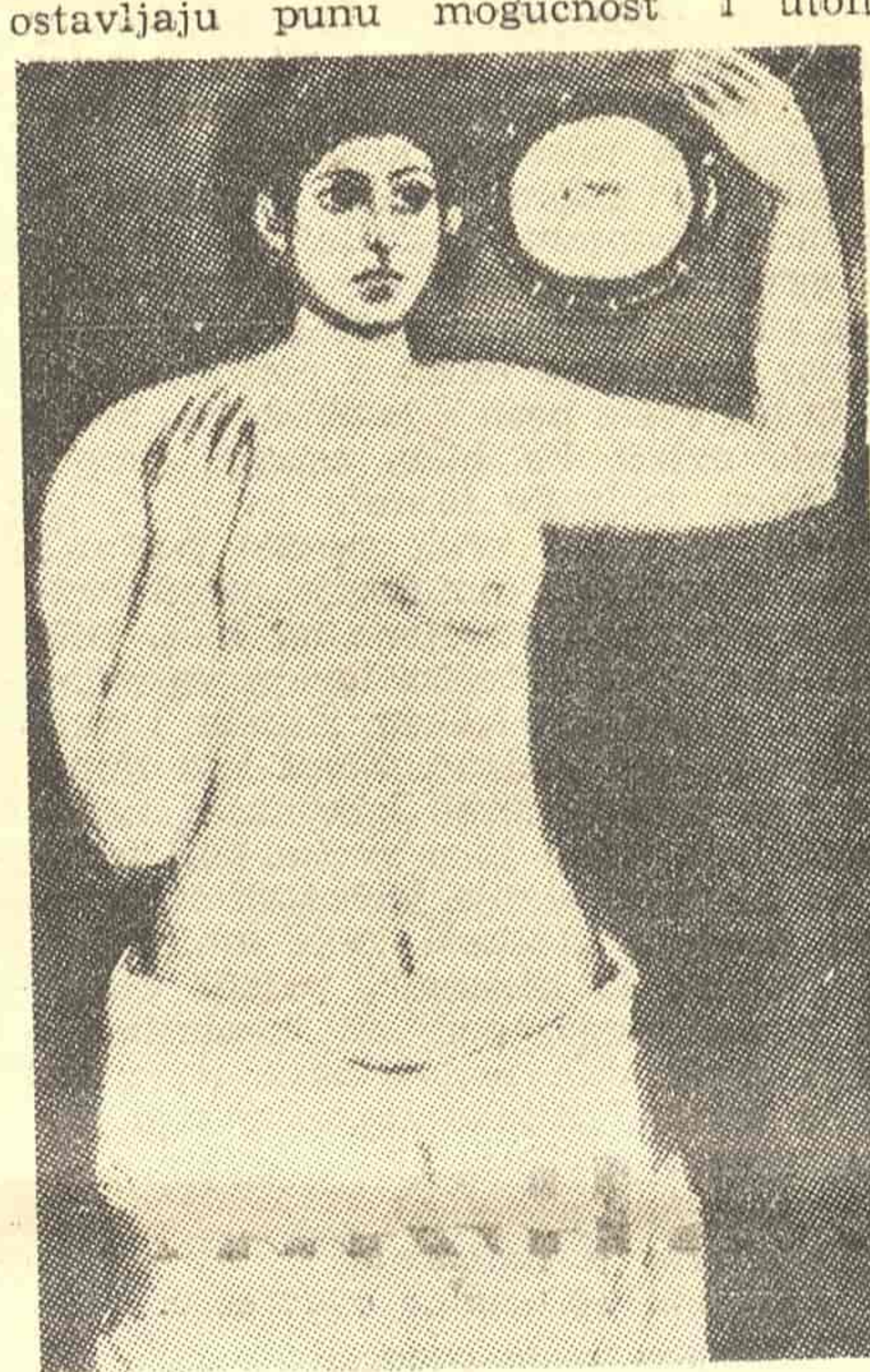
Isto kao što si i ti, o besmrtni Debisii,
Ovom našem surovom i sumornom stoleću
Neodoljivo i neopozvano udahnuo
Celu blaženu nežnost i slast
Svojih zvučnih halucinacija.

Opsenarske igre

DIMITRIJE NIKOLAJEVIĆ: „TRENUTAK I PTICE“, „BAGDALA“, KRUŠEVAC 1962.

U starom, često poricanom ali i često zastupanom shvatanju da je umetnost, a poezija pre svega, igra čovekova, nastala iz ljudske potrebe da tvorevine mašte i snove svoje shvata kao zbilju, kao javu, da im se prepušta sav, zbog samozaborava ili olakšanja, zbog nemogućnosti da se pravog realnosti prepusti do dna, a da ne bude zadržan na dnu, ili iz raznih drugih razloga, između ostalih i zbog čovekove prirodne sklonosti za igrom, krije se neka istinitost i izvesna realna mogućnost za poeziju. Ne toliko u teoriji, jer se mnogi književni teoretičari, za razliku od psihoanalitičkih ispitivača poetskog fenomena, ne upuštaju da ozbiljno brane shvatanje o neozbiljnosti umetnosti, koliko u samoj umetničkoj praksi, jasno se oseća da poneki savremeni pesnici poeziju doživljavaju kao igru. Kao što dete od šarenih kockica gradi svoj svet, svesno zamene i njene uslovnosti, a koju doživljuje i shvata veoma ozbiljno, odnosno zanemaruje i prelazi preko nje, tako i savremeni pesnik zasniva svoje stvaralaštvo na veoma ozbiljno shvaćenju zamene. Sartre donekle tačno kaže da poezija ne raspolaže rečima. Pesnik nije umetnik reči. Pesnik reči doživljava kao stvari, kao realne i materijalne

stvari. I više: ja bih rekao kao beskrajanu slobodu da svoju maštu realizuje ozbiljno i do kraja. Nesputan ničim, neuslovljen ni od čega, pesnik je sav u mašti, u snovima, u igri, a u realnosti utoliko što svet koji tvori doživljuje kao realnost. Za mnoge se savremene pesnike može reći da su realnošću obuzeti kao opsesijom. Samo što je to realnost igre.

KSENIJA DIVJAK: ŽENA S OGLEDALOM

Dimitrije Nikolajević je pesnik koji još uporno traži za sobom. Tragovi njegovih napora veoma su različiti i neujednačeni. On se dokopao vatre, a svetlost i vatra su osnovne kategorije, osnovni elementi njegovog poetskog sveta (mrak je za njega samo nalijeće svetlosti), ali on još uvek ne zna šta će sa njom. A hteo bi sve. Stvarao bi i svet raskošan i sjajan, a koji bi imao i svoje misaono značenje, koji bi bio poruka i simbol, tumačenje i znak, sažeto iskustvo i produbljeno sećanje. Ali monotonijska odlika njegove pokušaje. Kad stvara sliku sa značenjem, to što većinom ispričane pesme, s jasnom fabulom u sebi, proširene metafore i alegorije, tako da je

spontanost isključenje, a misaona osnova nije ni nova ni iskristalisanja. Nikolajević nije pesnik aforizama i oštroumnih paradoksa, racionalno tkivo njegove pesme, u svakom slučaju još uvek, ne zrači i ne osvaja. On je uistinu pesnik jedino u trenucima kada se igra, kada se prepušta svojoj uobrazilji i od elemenata, kojih još nema mnogo i koje još ne procenjuje u punoj meri, ali doživljuje intenzivno i saživljava se s njima, gradi čudesne oblike, oživljavajući ih i dajući im sjaj!

Sve što pomislim oživi i postaje svoj svet
Kroz koji se probijam do svoga zanosa od svih daljina.
Danas kad za tugu neće da zna nijedan cvet,
Dajem svom odjeku za pravo da ga sanja tišina!

Tako se stvara svet raznobojan i raznolik, beskrajan, nesputan i čist, nematerijalan poetski svet nalik na svetleća prividenja svetlosti u pustinji ili u praznini. Pesnik ga, međutim, doživljava kao javu i prema njemu se odnosi kao ljudsko biće prema svojoj realnosti. Zamena je tako potpuna da su mogućna ljudska reagovanja i iskazivanja u svim okvirima, na svim skalama ili strunama, i u punom intenzitetu. U svom prozračnom i izmaštanom svetu pesnik izživljava i tugu i radost, svoju potrebu za lepotom, sve naslage svoje ličnosti, ispoljava se kao kompleksan čovek. Pitanje je, naravno, koliko je bogata i emocionalno sadržajna pesnikova ličnost za takvo neizazvano i nepodstaknuto ispoljavanje, u kojim okvirima i u kojoj meri je moguće sagorevanje pesnika samo pred sobom i pred svojim fiktivnim svetom.

Dimitrije Nikolajević se, možda, u tako privlačne, rizične i opsensarske igre prepustio isuviše rano, možda još nedovoljno obogaćen, s još tankom naslagom životne ruđe u sebi. U prvoj knjizi Nikolajevićevih pesama, u *Vatrama sna*, bilo je i novine i svežine, poetskog duha autentičnog i svog. U *Trenutku i pticama* spontanosti i izvornosti je manje, oseća se zrelost i veća proživljenost ali i posustalost i istrošenost. Pevajući sjaj i opijenost igrom, a pesnik svoju igru naziva životom, iskazujući svoje osećanje trenutka i prolaznosti, sav u pokušaju da nadrašte zabavu i stvori nešto trajno, postojano, što bi se licem okrenulo ka večnosti, istražujući sebe u dubokom snu, samozaljubljen se igrajući rečima i uživajući u svojoj sposobnosti da mašta, sanja i da se igra. Nikolajević se često ponavljao i s naporom izazivao slike, ispoljavajući sebe. U prvoj knjizi pesama igra je bila maštovitija, razuzdanija, slobodnija, dok se u ovoj knjizi osećaju granice pesnikove mašte. Želeći da osmisli svoju igru i da joj da sklad, da je obeleži u prostoru i vremenu, da izgradi svoju misaonu formulu o igri — životu, čiji su osnovni simboli trenutak i ptica. Nikolajević je to uspeo, u ponekim pesmama i uverljivo, ali ne često. Ne znam da li će se posle ove zbirke Nikolajević ponovo okrenuti životu i objektivnoj realnosti, da u sudarima sa njom produbi i otkrije nova poetska vrela. Biće potebni možda dugi trenuci čutanja, što je za poeziju i inače uvek poželjno. Jer poetske igre, lake i neobavezne na prvi pogled, poetske su samo onda kada znače puno sagorevanje pesnika. Nikolajević je maštovit i talentovan pesnik, ali za opsensarske igre poezije mašta je nedovoljna kao jedini ulog.

Ivan ŠOP

Aleksandar PETROVIĆ

Neujednačen trio

„NOVI PESNICI“, „PROSVETA“, BEOGRAD 1962.

Kolektivne zbirke obično već samom pojavom izazivaju nespornu pažnju i navodeći nas da u njima tražimo opštu platformu i zajedničke crte kojih rećko kad ima. Ni posebni naslovi, kojima svaki pesnik razgraničava svoje stihove, ne sprečavaju nas uvek u tom uzaludnom traganju za sličnostima. Ova knjiga, u kojoj su zastupljeni Ranko Simović, Milorad Đurić i Aleksije Marjanović, nije izuzetak od toga, jer zajedničkih crta ovi pesnici nemaju, ali opšti naslov, „Novi pesnici 1962“, obavezuje samo u jednom pravcu u pogledu kvaliteta i originalnosti, a ne zalazi u integritet pojedinih pesničkih glasova.

Tamni svet Ranka Simovića ne ispunjava međutim, ni prvu obavezu nametnutu pompeznom opštim naslovom. Njegov pevanje je kultivisano, u priličnoj meri ugladeno, muzičkoj strani je, oseća se, poklonjena velika pažnja (mada ne uvek s analognim uspehom). Ali lirске situacije, ostvarene ovim poetskim sredstvima, razočaravaju; autor ne izlazi iz granice opštih mesta i prezentira jedno nekako meditiranje o stvarima i već banalnim predmetima, oslanjajući se, u tom smislu, na pojedine oveštale šablone naše posleratne lirike. Tako dolazi do prikriveno sentimentalne kvazifilosofije i fetišiziranja mutne i subjektivno ograničene atmosfere, iz koje rezultiraju njegova raspoloženja. Misao Julijana Pšiboša da su „samo mali pesnici dizali svoj pev samo ka svojoj ličnoj sreći“ može se odnositi na veći deo pesama Ranka Simovića. Tamni svet, gde god pokušava da uspostavi kontakt sa eventualnom publikom, svojom patetičnom umudrenošću kviri utisak boljih stihova koji se, tu i tamo, u ovim pesmama nalaze.

Krijumčar Milorada Đurića krije u sebi dve poeme, *Krijumčar* i *Ludi san*. Iako poema, kao literarni izraz, podrazumeva svojevrsno preplitanje epskih i lirskih elemenata, ovde epike nema. Đurić je prevashodno liričar i najviše govori tamo gde je najraspevaniji; bez obzira na dosledno sproveden i ujednačen način njegovog kazivanja i stila, pojedini odlomci njegovih poema, datih u izrazito ispodnevnom tonu, oštro se razlikuju, a dometi fluktuiraju od nadahnutog grča i osmišljenog bleska do školskih pravilnih, ali zveketavih metafora i bombastične prenaplšenosti. Đurić na mnogim mestima pokazuje fini smisao za boju i jačinu reči, i tim više iznenađuju padovi, kakve srećemo češće u prvoj poemi. Ali ne može se preći preko nekoliko efektnih, slikovitih mesta poeme *Krijumčar*, kao što je, na primer, ovaj:

„Zasumorih se tada,
zvoneći bedrima pođe mi u susret,

da me utiša,
ljubav“.

I čitave pesme „Noć“ i „Jutro“ spadaju u bolja mesta ove poeme i zvuče autohtono i koherentno.

Druga Đurićeva poema, *Ludi san*, ujednačena je; na momente zazvuči nastasijevićevski čisto, raspevano i setno u isti mah. Ima u njoj, uostalom, izvesnih ljužija na Nastasijevićeve pesme i stihovi

„Od ljubavi,
od smeha,
ubijam“

vode svoje smislaone poreklo iz „Bdenja“, od stihova

„Ljubeći šta li to ubijam,
šta li budim“.

Ali, treba napomenuti, Đurićeva poema je i pored ovog uticaja originalna i samosvojna i ukazuje na znatne mogućnosti ovog pesnika.

Aleksije Marjanović svojom zbirkom *Vama koji mislite da nešto mislite* predstavlja najzreliju poetsku ličnost ove knjige. Čudna je atmosfera njegovih stihova; dugo (i uspešno) bavljenje parodijom uticalo je, izgleda, na formiranje lika ovoga pesnika, čije se gorko, humorno raspoloženje najčešće ispoljava kroz parodično dvosmislen ili višesmislen izraz. To je uslovljeno višeslojnost njegovih pesama: kroz ljušturu humorističke, ovlaš satirične strukture prodire tamna svetlost crnog humora i nepatvorene topline. „Epitaf sebi voljenom“ uvodi nas u ovaj svet, a pesma „Ljubav“ definiše pesnikovo kredo, njegovu veru i nevericu u moć poezije:

„Ne mogu da nadem reč za tvoja bedra
Okolo kojih se okreće svemir“.

Ili, nešto dalje:

„O uzalud se jadni pesnik trudi
O divno te objasnio Freud“.

Iako, na izgled, otvoreno priznaje zabludu poezije i prednost drugih oblika civilizacije — misao inače karakteristična za naše vreme — Marjanović ovim stihovima, još više celom pesmom, negira pravi smisao reči i postiže nemarno maskiran paradoks (kojim se često služi). Ovakav postupak omogućio mu je da bez ikakvih kompromisa stvori poeziju prijemu za čitaoca i da ostvari liriku izrazito savremenog nerna i vokacije.

Vratimo li se, na kraju, opet posmatranju ove knjige kao celine, priznaćemo joj da i pored pomenutih neujednačenosti i raznolikosti zaslužuje pažnju i poverenje.

ŠVEDSKI TEATAR

Miloš CRNJANSKI

Odlomak iz druge knjige „EMBAHADE“

1. Pre rata, pre ovog, prošlog, rata, Jugoslavija nije imala poslanika ni u Švedskoj, ni u Norveškoj, ni u Danskoj. Naš poslanik u Berlinu bio je akreditovan, kod kraljeva skandinavskih, u pomenutim državama. Poslanika smo imali samo u glavnom gradu Finske. On je bio uvo, koje osluškuje Sovjetsku Rusiju. Ostalu Skandinaviju nismo udostojili ministara.

2. Ja sam u to doba bio ataše, za štampu, u Berlinu, i obilazio sam, često, za svoj groš, Dansku. Skitao sam se duž danskih obala, od kule svetilje, do kule svetilje. Petkom, uveče, u jedanaest, ulazim u voz na stanici u Berlinu, a idući dan, ujutru, izlazim na stanici danske prestonice. Do poneodnika skitam se duž obale. Kad pada kiša ostajem u Kjobenhafnu. Idem u posetu Andersenu. Idem u posetu Kerkegardu. U Odenseu, u kući Andersena, gledam žut, uveo, list, kao u herbarijumu, koji je doneo iz Srbije.

3. Prvi put sam u Dansku pošao, privatnim poslom. Moja žena je, pre prvog svetskog rata, bila, u jednom devojačkom zavodu u Parizu, sa devojkama iz celog sveta. Jedna među njima bila je kći adutanta danskog kralja. (Esther de Kaufman.) Posle toliko godina, sećajući se svoje mladosti i prijateljica, žena me moli, da tu njenu drugaricu, pronadem. Volela bi da je vidi i da čuje šta bi sa njom. Ja iz svoje prošlosti imam poznatika Danca, iz Španije, urednika najvećeg lista u danskoj prestonici, hoću i njega da vidim. U Kjobenhafnu prvo nalazim, da je moj poznanik iz Španije, umro. Zatim idem počasnom konzulu naše zemlje, da prijateljicu moje žene nademo.

4. Počasni konzul naše zemlje, kaže, stanuje s nekim maserom, pa se to ne dopada poslaniku, u Berlinu, mome šefu. Želi da nađe drugog počasnog konzula. Ja imam da to izvidim. Odlazim, dakle, u dansko Ministarstvo spoljnih poslova, pomoćniku ministra i tražim savet: koga bi trebalo da predložim? Sekretar našeg počasnog konzula, emigrant, predlaže nam, dirigenta orkestra u Tivoliju, pa se čudim. Pomoćnik mi onda kaže da je taj predlog dobar. — Taj dirigent zna našu zemlju, voli naše more, a ugledan je u danskom muzičkom svetu. Kralj mu je prijatelj. Ja ga, zatim, pitam za pomenutu prijateljicu moje žene. On saginje glavu i priča mi, promenjenim glasom, da je ona umrla nedavno, a da je bila divna. Docnije sam čuo da je bila pred razvodom. Taj čovek je bio zaljubljen u nju.

5. Pri povratku u Berlin postupam prema savetu, koji sam dobio. Moj ministar misli da teram šegu i strašno se ljuti. Pita, jesam li poludeo, da predlažem muzikanta za počasnog konzula. Uzalud mu dokazujem, da je i danski kralj muzikant, i da rado diriguje orkestrom, a da je taj dirigent ugledan u društvu prestonice. Moj ministar se ljuti i dalje i kaže: nikad više neću ići u Dansku. Njemu se čini, da primam predloge od kojekoga. I da tražim u prestonici, ko zna koga. Pričam koješta i o nekom žutom listu, iz Srbije.

6. Iste godine, međutim, u Švedskoj, u Štokholmu, osnovano je i jedno Švedsko - Jugoslovensko društvo. Tamo imam počasnog konzula, koji je bogat brodovlasnik. Zvao se Torsten Larka. On traži, u Beogradu, govornika, pri svečanosti otvaranja novog društva, a predlaže ministra, iz Berlina. Moj ministar se, međutim, nećka. Nije govornik. Ministarstvo onda određuje atašea za štampu, u rangu savetnika, pa izveštava društvo u Štokholmu, da govornik dolazi. To sam ja. Moji putni troškovi nišu, dabogme, ministarski. Nego atašejski. Imam da održim govor na počasnom banketu. A u Trgovačkoj komori Štokholma predavanje, o mogućnosti trgovačkih odnosa, između Jugoslavije i Švedske.

Predavanje je izrađeno u nadležnom ministarstvu u Beogradu i poslato mi, u Berlin. Larka predlaže, da govor i predavanje bude, ili na engleskom, ili na nemačkom. Biram nemački.

7. Izlazim na stanici Štokholm, gde me dočekuje predsedništvo novog Udruženja. Predsednik društva je profesor Andreas Lindblom, čuveni direktor muzeja, Skansen. A sekretar, bibliotekar u akademiji Nobel. Prisutan je i počasni konzul. Kad vide, da su, umesto ministra, dobili činovnika poslanstva, spada im brada. Moja situacija, isprva, nije ružičasta u Švedskoj. Počasni konzul, Larka, međutim, veseo je i ljubazan. On pati od nekog reumatizma grkljanja, i gimnastiše grkljan, svako jutro, pred ogledalom. Katkad ga grkljan trza i na danu, ali sve to podnosi sa osmehom.

8. Prvo veče pozvat sam na večeru koju priređuje Larka, kao naš predstavnik u Švedskoj. Prisutni su i poslanici Čehoslovačke i Rumunije, kao Mala Antanta. Gospoda Larka je počela da sedi, ali je vrlo lepa. Kažu, liči na Selmu Lagerlef. Znam li ko je Selma Lagerlef? Znam, kažem, ali mislim, da liči na mater junaka romana, koji se zvao Gesta Berling. Larka onda kaže čudeći se da znam ko je bio Gesta Berling. To jest, da je njegova mati morala biti slična njegovoj ženi. Ja sam bio saznao da je u Švedskoj, kao u Španiji, običaj, da se čuva svaki stari običaj, pa je običaj, da se, posle večere, domaćici zahvali, na jelu. Bibliotekar akademije Nobel kaže mi nekoliko švedskih reči, koje učim napamet, a kad se večera završila, deklamujem domaćici, koja je osedela, ali vrlo lepa. Moja se situacija u Švedskoj, posle toga, malo popravlja.

9. Idući dan večeru priređuje poslanik Čehoslovačke, Hurban. To je veseo čovek. Ja mu pričam da je, u mom detinjstvu, bio omiljen jedan roman, koji se zvao „Suha Grana“. A pisac tog romana, Hurban Vajanski. To je bila, u mom detinjstvu, divna knjiga. On mi kaže da je taj pisac, njegov otac.

Pijemo zatim i pevamo, pesmu, koja je i meni mila: „Njitra, mila Njitra“. Pita me, otkud mi ta pesma? Kažem mu da sam bio jednom delegat, pri otkrivanju spomenika palim srbijanskim vojnicima, sahranjenim u varoši Olomauca. Tamo sam završio u veselom društvu iz Hanačke. A bio sam, u detinjstvu, i u turističkom Svetom Martinu. I tamo sam pevao. Gde sve nisam bio. Moja se situacija u Švedskoj popravlja.

10. Idući dan večeru priređuje poslanik Rumunije, Konstantinesku. On mi, posle večere, pokazuje svoju biblioteku. Ima čitav niz retkih izdanja naših knjiga, starih knjiga. Neke, kažem, ni mi nemamo, u Beogradu.

11. Na banketu, kojim se otvara akcija novog Švedsko - Jugoslovenskog udruženja, održao sam govor: „Jugoslavija u prošlosti i budućnosti Evrope.“ Kao što je to običaj, u takvim prilikama, ne kažem ništa naročito, a pokušavam da kažem što lepše stvari, o svojoj zemlji, i svom narodu. Pazim da ne traje duže, od pola sata. Banketu i govoru, prisustvuje, jedan član švedske vlade, nekoliko diplomata, i mnogo lepih žena. Između ostalog, u jednoj frazi, kažem, da je kroz Balkan prošlo mnogo naroda, ali da smo mi, Sloveni, ostali, i da ćemo ostati. I ako se kaže, da, gde turski konj prođe, tamo trava više ne raste. Dok tu frazu govorim, vidim, pred sobom, u prvom redu slušalaca, kako se jedan frak, to jest slušalac, meškolji. Mislim, valjda je to jedan od onih Švedana, kome se panslavizam ne dopada. Larka mi, posle govora, smejući se, kaže, da je to bio turski poslanik. Ja onda prilazim tom čoveku, poslaniku Turske, koji se zvao Ragip Raif, pa zastupam tezu, da su i konjički narodi, koji su prošli Balkan, imali svoju istorijsku misiju, i ako nije bila zemljoradnička. U ostalom, kažem, šta je sve to, prema vestnosti? A sad smo mi i Turci prijatelji. Turski poslanik, vrlo veselo, prima moja izvinjavanja. Hurban mi kaže: Što je bilo bilo, mi budemo tancovat. Ja onda igram, ali se zaričem da ću, odsad, ma kud stigao, pre nego što održim govor, pitati: Ima li nekog Turčina?

Larka me zatim vodi u staru, lepu zgradu švedskog ministarstva spoljnih poslova, pa me predstavlja. U njegovoj kući, posle večere, imam duži razgovor, sa članom švedske vlade, koji je bio prisutan banketu. Bez ustezanja, otvoreno, — kad je reč o Berlinu, — grdi Hitlera. Zena pomoćnika ministra, Udena, vodi me da mi pokaže švedski muzej francuskih slikara. Larka me zabrinuto pita: Znam li, ko su bili Sezan, Matis, Van Dongen, Van Gog? I to se dobro svršava. Na moje predavanje, o mogućnosti trgovine između naših zemalja, Larka dovodi, bankare, brodovlasnike, izvoznike. Ja im čitam predavanje našeg ministarstva, koje je dugo, prazno, dosadno, bez statistika, bez veza. Vidim, pri kraju predavanja, da mi publika drema. Ja onda ostavljam predavanje, pa improviziram: kako je, osim morskog puta, sad, otvoren put neba, aeroplantom, pa će valjda nastati, neka nova epoha, u našim trgovačkim odnosima? Spominjem naša voća, naša vina, naše lekovite biljke, pa i lekove koji se prave od otrovnih zmija. I proćaja. Najzad, kažem, imamo i izvoz žaba. Polaze, kroz vazduh, ujutru iz Šapca a pred veče stižu u Pariz, gde ih dočekuju Francuzi, koji kažu, da su odličnog kvaliteta. Sve to bi moglo da doleti i do Štokholma. Ko zna šta će sve dolaziti, vazduhom, u Švedsku, iz moje zemlje. I to se dobro svršava. Publika mi pljeska.

13. Prelazim zatim, iz ruku Larkinih, u ruke velikog, švedskog, industrijalca, Johansona, koji je vrlo krupan, — predsednik Olimpijskog odbora, — a zida električne centrale u našoj zemlji; u Pančevu i Leskovcu, ako me sećanje ne vara. Uzimam od njega podatke o nekim njegovim teškoćama. Sin i snaha Johansona spremali su se, te godine, na Jadran. Jedan švedski princ, bio je stvorio čitavu modu Jadrana. Larka me pita, da li mogu, da im kažem nešto o letovanju na Jadranu? Ja im onda obećavam čitavu literaturu, o Jadranu, turističku. A dodajem, da se Jadransko more nikad više ne zaboravlja.

14. U Švedskoj je običaj da se, posetiocima, pokazuju, uspeši Švedske u građevinarstvu, industriji, arhitekturi, a da, stranac, na to, Švedane obaspe komplimentima. Ja sam štedljiv u komplimentima. Prof. Ludvig, član Uprave novog udruženja, koji se bio vratio sa puta po Turskoj, ima divan stan, sa čijih je prozora lep izgled na varoš vode i granita. On mi pokazuje stadion Olimpijade, bolnice, a zatim neki kvart hipermodernih, radničkih, stanova. S pravom ponosim, na socijalizam Švedske, pita, ima li negde tako nečega? Kažem, bilo je, u Beču, pa je srušeno, pre nekoliko godina, iz topa. Meni se istorija Evrope, od mog detinjstva počev, čini prilično melan-

holična, nego da idemo da vidimo stari Štokholm, Strindberga. Oni me onda vode u zgradu akademije Nobel, s plavim foteljama, od velura, i tumače mi ceremonijal nobelovih nagrada. Govorimo o nagradi koja je data Nikoli Tesli. Zatim me voze, autom, do fabrika Johansona, i, po unutrašnjosti, oko Štokholma. Četrnaestog maja, godine 1936. listovi (Štokholms Tidningen, Aftonbladet, Nya Daglight Allehanda, Svenska Dagbladet) donose izveštaj o mom boravku u Švedskoj, sa slikama. Pošto sam štedljiv u komplimentima, izveštaji su ljubazni, i štedljivi u komplimentima. Larka je, međutim, neobično, zadovoljan. Vodi me u društvo slikara i glumica, zatim u Belmanov podrum, gde se svi uzimaju pod ruku, ljuljaju, i pevaju. Pri ponoćnom suncu i svetlosti, sedim, zatim, pred restoranom, gde je i Opera; i posmatram lađe koje dolaze i odlaze. Tu stoji bronza spomenik „Obožavaocu Sunca“. A malo dalje Karla XII. Švedani više ne vole tog svog ljudaka, koji je, s mačem u ruci, išao, na čelu švedskih armija, kroz Evropu, — dok nije potučen od Rusa. Pitam Larku za oficire, koji su, za vreme balkanskih ratova, bili došli, u Srbiju, a za koje mi Larka kaže, da su zaboravljeni, i, da bi im trebalo dati nešto ordenja. Ponašali su se vrlo prijateljski i govorili o nama prijateljski. Većina, kaže, živi sad, u jednom, garnizonskom, mestu Švedske, penzionisana. Sve do tih ratova, u Švedskoj se znalo malo o nama. Moja poseta se završava u Upsali, u igrankama, među studentima, na glavi s belim kapama. Ti studenti su se bili okupili, da pozdrave Strindberga, o jednom njegovom rođenanu, u starosti. Strindberg je izišao na balkon i rekao im je: „Vaši su očevi, nekad, mene pljuvali, idite vi kući“. Tako mi Larka priča. Strindberg je, kaže, bio lud.

15. Pri povratku iz Štokholma, moj ministar, poslanik u Berlinu, ispituje me o mojoj poseti, podrugljivo. Jedino ga zanima razgovor koji sam, u kući Larkinoj, imao, sa onim članom švedske vlade, Cincar Marković mi naređuje, da, ono što je taj ministar rekao, o Hitleru, izostavim, iz svog, zvaničnog, izveštaja. To, kaže, ne treba da ide kroz izveštaj atašea. To će on poslati u Beograd. Za ministra Dvora. Što se tiče ordenja, koje Larka kaže treba dati osnivačima Udruženja, poslanik je protiv toga. Neća čekaju. Ja ga podsećam da je naređenje predsednika vlade, Stojadinovića, da dajemo, ordenje, korpama. Larka, koji je već imao orden Sve-tog Save, trećeg stepena, traži plaku. Cincar Marković onda kaže nešto, na račun počasnog konzula, što ne može da se štampa. Međutim, i to se, posle, dobro svršava. Švedani su dušu dali, za ordenja. Nose ih, ne u minijaturi, na fraku, nego u originalu, po tri, oko vrata. Ne skidaju ih ni kad izidu na ulicu. Ni kad odlaze na finske brodove, da se napiju. Ti brodovi stoje, usidreni u zalivu Štokholma, van švedskih teritorijalnih voda. Tamo prestaju švedski zakoni oko alkohola.

16. Posle nekoliko dana, stižu mi fotografije i isečci iz novina, o mojoj poseti u Švedskoj. Na putu za Oberstdorf, u Nemačkoj, gde ima da leči vrat, i vežba grkljan, u Berlin mi dolazi, Larka. Veseo je i javlja mi se, telefonom, i iz Oberstorfa. Cincar Marković mi, posle toga, priča, da je čuo, da Udruženje hoće da predloži, za nagradu Nobel, jednog našeg književnika. To jest književnicu. Pisca dečjih priča. Da li sam čitao tu književnicu, pita me? Kažem nisam, čitam Mikelandela. Biće, kažem, da je predlaže jedna švedska književnica, poreklom iz porodice, koja je bila srpska, s kojom sam sedeo pri banketu. To je vrlo lepa žena, u godinama, a prijateljica sovjetske poslanikovice Kolontaj, o kojoj mi je mnogo pričala. Ne bi bilo zgoreg da se za nagradu predloži ta naša književnica. Mogla bi postati, možda, naša Selma Lagerlef. Njen brat je, — kaže Cincar Marković, — ministar. Trebalo bi da se zainteresujem za tog pisca, kaže mi. Očigledno je, da misli, da sam pozeleneo od zavisti, što će ta žena biti predložena. Ja, međutim, nemam vremena, da čitam priče za decu, čitam Strindberga. Niti je, međutim, ta žena predložena, niti su oficiri, koji su bili u Srbiji, za vreme balkanskih ratova, dobili ordenje. Ja sam samo, posle, nosio, u očima, u sećanju, noćno osvetljenje ponoćnog Sunca, koje je, u maju mesecu, vidno, i u Švedskoj.

vesti

Američka kritika o romanu Eriha Koša „Veliki Mak“

Pre kratkog vremena objavljen je u Americi, u izdanju njujorske izdavačke kuće „Harkort, Brejs“, roman Eriha Koša „Veliki Mak“. Neposredno po puštanju romana u prodaju kritičar časopisa „Tajm“ osvrnuo se na ovo delo. Na početku svoga teksta on ističe da „u ovoj sjajnoj društvenoj satiri Erih Koš...secira zla konformizma maštovitim potezom koji jedva da skriva dubinu njegove namere; njegova poruka podseća na Joneskogov Nosoroga — bitku za individualnost vredno je voditi protiv svega“. Ističući Koševa nastojanja da udari korene društvene satire u Jugoslaviji, kritičar dodaje da je njegov satirički metod majstorski, pošto uspeva da paralelno razvija nekoliko niti svoga romana — priču, lekciju, šalu — i stvori, na taj način, „impresiju šarma, ne gorčine, kritičkog procenjivanja a ne neloyalnosti.“ Da bi ostvario svoj cilj, „on sledi Volterov primer i govori panglosovskom didak-

tikom: Kad o nečemu ne želimo da mislimo, najbolje je da to zaboravimo“. Kritičar, na kraju, podvlači da Koševi ciljevi prelaze jugoslovenske granice i dobijaju značaj „ljudskog iskustva“. „Tajm“ u jednom od svojih poslednjih projeva takođe preporučuje Košev roman svojim čitaocima, kao deo od nesumnjive literarne vrednosti, istovremeno s delima poznatih američkih savremenih pisaca Filipa Rota, Gora Vidala, Viljema Foknera, Ričarda O'Konora, Engleza Viljema Goldinga i Grka Nikosa Kazancakisa. Kritičar „Njujork herald tribjuna“ kaže, između ostalog, da Koš svoju priču priča jednostavnošću Kafke nikad direktno ne prelazeći u alegoriju. Kritičar vašingtonskog lista „Sandej star“ ističe da

„lep jugoslovenski roman“ deluje kao da je inspirisan Joneskovim „Nosorogom“, navijajući reči kritičara „Tajma“. Međutim, već prve strane kažu da je Košovo delo izišlo pre Joneskogovog. Pisac prikaza kaže da je Košev roman kosmopolitski i da bi radnja mogla da se događa isto tako u Pragu, Parizu, Londonu i Njujorku.

IZVODENJE DRAMA JOVANA HRISTIĆA U INOSTRANSTVU

Početak ove godine izdavačka kuća Rowohit-Verlag iz Hamburga uvrstila je među svoja pozorišna izdanja dramu Jovana Hristića „Čiste ruke“. Gradsko pozorište iz Sarbrikena stavilo je ovu dramu na svoj repertoar, i ona će biti izvedena tokom decembra ove godine. Isto tako, radio Cirihi emitovaće u oktobru Hristićevu radio-dramu „Orest“, koja je već ranije u nekoliko mahova bila emitovana preko berlinske radio-stanice RAIS. U pripremi je takođe jedan izbor presama ovog autora na nemački jezik.

NOVI ČLANOVI UDRUŽENJA KNJIŽEVNIKA

Na svojoj sednici od 14. septembra Uprava Udruženja književnika Srbije primila je u svoje članstvo sledeće pisce: Dušana Simića, Karla Ostojića, Buda Mihelovića, Đuru Livadu, Branka Peića, Danilu Vučićevića, Danila Kiša, Mirjanu Vukmirović, Jasnu Melvinger, Ivana Banjajca, Vladimira Stojšina i Danka Popovića.

Dve značajne izložbe

Tokom ovog leta održane su dve značajne izložbe: prva, pod nazivom „Osam slikara“ u Dubrovniku od 15. jula do 15. septembra i druga, „II memorijal Nadežde Petrović“, u Čačku, od 1. do 20.

septembra. Na izložbi u Dubrovniku izlagali su Stojan Celić, Vasilije Jordan, Zlatko Prica, Miodrag B. Protić, Svetozar Samurović, France Slana, Slavko Šohaj i Ive Subić. Izloženo je 100 radova u raznim tehnikama. „II memorijal Nadežde Petrović“ okupio je u Čačku takođe veoma istaknuta imena naše savremene likovne umetnosti: Miloša Bajića, La-

zara Vujakliju, Nedeljka Gvozdenovića, Kseniju Divjak, Bogoljuba Ivkovića, Dorada Ilića, Milana Konjovića, Staneta Kregara, Aleksandra Lukovića, Miluna Mitrovića, Radenka Miševića, Marija Pregelja, Zlatka Pricu, Božidara Prodanovića, Boška Rimsimovića, Svetozara Samurovića, Ljubicu Sokić, Miljenka Štančića, Stojana Celića i Marka Sušarsića. Treba ista-

ći da će galerija u Čačku povremeno organizovati izložbe iz svih oblasti likovnog stvaralaštva kao i grupne izložbe onih umetnika koji svojim preokupacijama pripadaju savremenim stremljenjima, a sticajem okolnosti ostaju zapostavljeni. Uz obe izložbe štampani su katalozi sa biografijama izlagača i lepim brojem uspehlih reprodukcija.

LJUBAVNE NOĆI

Noćas pevam prokletstvo, ljubav i uskrснуće.
Što noć vita još tamom obvita
duh kidiše boga da miriše što zvezda savita
telo traži i zemlju svoju koren da iščupa
iz srca ljubiciču ranu u podne pokidamu
a noćas mi telom luta i krilima lupa
oganj da podigne munju da dostigne oči da mi gramu
da ruke osvane živ plamen ali još moje
oni koji lutaju tek mogu nemoguće da osvoje.

Duh što pada što se nemir sliva
niž prozore zore usred dana usred tela
lice blede tamom okičeno još ognjeno polje njeno
još bogato stanom i zvezdama u krošnjama
svuda po njoj na nogama i na ramenima
u grancju i obilju, u pomami, dok je daleko svima
sama i izdvojená, sama i tama i omama,
koja požar slama i bitke prolama
širokim prostorom i pučinom i gorom
gde blistaju novi svetovi rukom netaknuti
još čisti i sveti i ljudski ne prokleti.

To me noć uzela pod svoje
uklela mi ime i boju glasa i pružene ruke
lud sam noćas i sebe ne poznajem
dok se bolu dajem bezumlju podajem
pa me vode nekud nose na daleke luke
i još padam i propadam
u tamninu i u divlje nespokoje
zovem nekog da me vrati
ljutu tugu da pozlati
dok se kidam i nestajem i sav tonem
a noć pusta i podmukla i ljubavna
glasno vičem i zakličem da ne klonem
da ne padnem da se srušim i ugušim
a Split desno sav u blesku presijava
pusto leto Dalmacija bez bogova spava.

Više niko neće da poleti
odavno su mrtvi vesnici i ideali
noć peva slavu rasula koju očevi nisu poznali
naš svet ruši se svečano i prokleta
nema ko da pomogne ni vreme da zaustavi
jurimo sve niže i bol nas ponosni slavi
Novalis nekad pevaše da se bolom moramo ponositi
to je naš visoki položaj to je u ambisu sjaj
to ćemo kao zvezdu i kao ljutu boljku nositi.

Izbija ponoć, hoćeš li doći, Jordanka,
toliko te ljubim da ću oboleti
ali moram bogu jednom, moram sebi odoleti.
Što ću dušu da zalutam, sebe da izgubim
greške tvoje, uho dok ti ljubim.
Noć me davi, ogrezoh u ludoj poplavi,
čujem Mejsta gde mi sa neba dovikuje
koga Jelena paralizuje lako ne dolazi do pameti.
Podižem u vis ruke i hoću da se izdvojim
da budem smiren i sam, da davo ne likuje.
Noć me potpuno raspasa i više nigde ne stojim
pokidan u njene crne kose letim bez plamena i puta
niko me više ne može pronaći
moja duša vasionom luta.

Ti ljubljena moja, možda je bolje da te nisam našao,
sećaš li se, na suncu, zajedno sa Elijarom,
dobar dan rekosmo životu
čudni i zaneseni i sneni i izgubljeni
dok si bila moja i užas nemogućeg u meni.
Mogla si da budeš šta hoćeš, sve ti je pod nogama,
budi komandant grupe armija i frontova
ono najviše što sam želeo u životu,
ujedini sve planete i ratuj protiv sunca,
ti možeš sve, ti si najlepša devojka na svetu;
moj Jorku, moj kralju, moja nesrećo,
ali oprostí ako te sutra ne budem voleo,
možda ću biti neveseo, vidovit u oćajanju,
možda ću biti neveseo, vidovit u oćajanju,
ja sam odavno sâm, odavno na jednu stranu skrenuo.
Sećaš li se, da smo prošle noći napadali Aragona,
nema srećne ljubavi jer nema srećne ljubavi,
moj užasu u krvi, u mojim godinama,
ukusu slobode u meni, moja nežnosti,
moj bolu, moja najmilija godino,
moj svete, zato što te samo ja mogu ubiti.
Jordanka Plavša u letu 1962, na obali, pod tamarisima,
samo je sunce na tebe bilo ljubomorno,
kad sveta više nije bilo, kad nas nije bilo.
Ako sutra nismo zajedno neka svet prestane da postoji;
mi smo ga ujediniili, mi smo mu vratili mladost i ideale.
Možda te ovom pesmom pozdravljam poslednji put,
dve staze vidim pred nama: što nas mami od iskona tama.
Noćas pevam prokletstvo, ljubav i uskrснуće!

Erih
KOŠ

RED

Svake godine o novogodišnjim praznicima raspričam što u svojoj sobi. Prebiram po stvarima nagomilanim na ploči, pretresam i čistim fijoke, raskrčivajući ono što su naneli protekli dani i meseci, oslobađajući mesto za ono što će doneti naredni i buduću, koji već idu. Volim red. Prema toj sklonosti ne treba se odnositi nadmeno i podsmešljivo, kao prema beznačajnoj i besmislenoj navici cepidlaka i sitničara. Ima u toj našoj potrebi za redom i nekog dubljeg smisla. Izvesne težnje da se odupremo vremenu i sili kojom vreme brka naše planove i račune. Nastojanja da ovladamo događajima i stvarima i varljivog uverenja da mi njima upravljamo, da ne stojimo nepomični i ne čekamo nemocni da nas dani, i ono što oni nose, zaspju kao lišće zemlju u jesen ili pokriju kao sneg tle u zimu.

Sklanjaj prvo knjige koje sam, nabavljajući ih, ostavljao na stranu da bih ih pročitao i one druge koje sam izvlačio iz polica da bih ih ponovo pregledao i prelistao. Neke, koje su duže ostale na stolu, požutele su već, sparušile se i uvele kao svet koji je klonuo od umora čekajući po čekaonicama, pred tuđim zatvorenim vratima. Za ovo godinu dana izgubile su svoju prvu svežinu. Knjige su, a već to više nisu. Tu su, sa svim svojim stranicama i slovima, a više ih čitati neće, pa i u njima ima nešto u isti mah tužno i tragično, smešno i sramotno, kao i u celoj umetnosti kad to hoće da bude a više to nije, kad ne može više da zanosi i ne uspeva da zainteresuje i zabavi. Ni ja se ne sećam kako su ovamo dospеле i otkad su ovdje. Ni ja se ne sećam kako su ovamo dospеле i otkad su ovdje. One koje ni svojom spoljašnjošću ne privlače sklanjaj u tamu i anonimnost prašnjavog drugog reda najdonjih polica. (Skromnost ni među knjigama nije vrlina!) One pozlaćene, u tvrdim, platenim i kožnim povezima, koje tako reprezentativno zauzimaju mesto u prvim redovima rafova, kao dokaz da spoljašnji lik ima svoju važnost i značaj i onda kad mu to sadržaj ne daje, vraćam na njihova istaknuta mesta. Knjige koje su nastupile s velikom bukom sad mirno i tiho leže na moje dlanu; za njih su vezani književni događaji godine, kalendar su i hronika naših književnih zbivanja, ali šta da činimo kad i crvena slova na kalendaru proteklog vremena manje znače i od crnih, običnih slova na listovima budućih dana?

Mnoge od tih knjiga svedoci su i naših propuštenih prilika; dobri poznanici koje smo odabrali da bismo ih ponovno pročitali i u gužvi poslova sasvim zaboravili, baš kao i naše istinske prijatelje s kojim svaki put kad se sretnemo ponovno ugovaramo unapred neuspele susrete i promašene sastanke. One su osuda plemenitih namera kojim je popločan pakao našeg nemara i, vraćajući ih sa uzdahom u police, sahranjujemo u stvari svoje sopstvene nade s gorčinom poraza u ustima i sa grčom u grlu, a samo mali broj, ne smejući da priznamo ni sebi samima konačnost i izvesnost sopstvenog neuspeha, ostavljamo opet na kraj stola sa nadom i verom da ćemo ih pročitati bar sledeće nastupajuće godine.

Otvaram zatim fijoke stola sa strepnjom hirurga koji, ne znajući na kakvu će bolest naići, para i raskriva utrobu čoveka. Koliko nam prošlost jedne jedine godine izgleda duga i velika iz perspektive hartija koje je ovamo nanela i, prodirući kroz sve pore, napunila njima, kao pustinjski hamsin peskom, sve otvore i šupljine stola. Toliko ih je da pažljivo moram da izvlačim fijoke kako listove ne bih samleo i izgužvao. Zatim, kao žreći koji iz utrobu žrtava čitaju prošlost i priroči budućnost, zavlačim u taboru obe ruke i jer se na drugi način ne bih mogao snaći među njima, vadim ih u pregrštima i sadržaj fijoka raspoređujem po stolu. Baš tada se otvaraju vrata i donose mi kafu. Stoje pored mene u neprilici, sa poslužavnikom na rukama, ne znajući kud bi s njim i na šta da ga spuste. Ni ja ne zna šta bih sa sopstvenim rukama i najzad prihvatam ponudu i spuštam u njoj gornju predamnom. Iz nakrivljene šoljice prosipa se kafa u tanjirić i dok je onako vrelu srčem malim gutljajima, kafa mi kaplje po hartijama i po krilu. Ispijam je bez pravog zadovoljstva, kao što se lek uzima i, zasukujući rukave, vraćam se opet hartijama na stolu.

Prebiram ih, redam i razvrstavam u manje gomile. Čega tu sve nema? Sta sve čovek ne čuva i ne odlaze u kraj želeći da što više sadanjega sačuva od zaborava i uništenja. Čini mu se da na taj način produžava život i spasava se od prolaznosti. Tu su, na primer, priznanice za uplaćeni novac. Pisma i dopisnice koje su nam slali poznanici, rođaci i prijatelji sa putovanja i iz mesta u kojim, odvojeni od nas, žive svoje živote. Službena prepiska na hartijama sa štampanim zaglavljima, snabdevena pečatima i potpisima — zvanično svedočanstvo proteklih dana. Pozivnice koje nam je sa nekog razloga bilo žao uništiti, možda i zato što nismo sigurni da li će nam ih ponovno slati. Dokumenti koje predstavljaju ceo naš život spušten na hartiju, sabran u malom, uredno savijen i složen u žute kovertе. Uspomene koje smo sami sebi za veštali spuštajući ih u tamu fijoke, fotografije i sitni darovi koje primamo o rođendanima i godišnjicama. Najzad i krš olovaka, pera, spajalica, noževa za sećenje hartije, neupotrebljenih lekova, pera, spajalica i raznih drugih stvarčica koje čuvamo jer nam je sitnog novca i raznih drugih stvarčica koje čuvamo jer nam je da žao baciti ih i jer se zavaravamo da bi nam mogle zatrebati. Da žao čovek naprosto začudi šta sve vuče za sobom kroz život! Kao tvrđica Abu Kazem Tambura iz „Hiljadu i jedne noći“, koji nikako da se reši svojih starih, iskrpljenih papuča! Tako i nas te uspomene prošlosti jednako progone, u stopu, ne odvajajući se od nas ni onda kad bismo to želeli i hteli.

Redam ih po glatkoj, hladnoj ploči stola u manje gomile, da bih odvojio potrebno od nepotrebnog, sačuvaao ono što vidim a uništio što je suvišno, tuđe i nepoželjno. Listajući hartije čitam poneke. Premećući fotografije zadržavam ih duže u ruci, da bih to što je na njima dozvaio u svest i obnovio sećanja. Moj sopstveni

lik izgleda mi čudan i nestvaran na slikama prošlosti. Tu su ljudi kojih više nema. Prijatelji koji to više nisu. Poznanstva koja su zatvorena, ljubavi koje su se istanjile i ohladile, susreti, koji su izbledeli i uzbuđenja koja su splasla i smirila se.

Sporo odmiče posao i polako teku glavi popodnevi časovi i baš kad sve to leži otkriveno preda mnom, kad mi se čini da počinjem da unosim izvestan red u sopstvene misli i osećanja, pa i u ono što je bezoblično, u gomilicama, leži preda mnom, baš tada zvonit negde napolju, na vratima, uporno i dugo. Ostavljam sve i s rukama i očima još punim utisaka odlazim da vidim ko je. U predsoblju već srećem poštaru koji je doneo čestitke i navratio da dobije novogodišnju nagradu. Uvode ga u trpezariju, toče mu rakiju pa i ja, u razgovoru s njime, moram da popijem čašicu.

„Mnogo posla ovih dana!“ kažem, tek da bih nešto rekao.
„Mnogo!“ potvrđuje on. „Ne može, verujte, sve da se postigne. I pored najbolje volje.“
„Još jednu čašicu?“ nudim, nadajući se da će odbiti, podići se i otići.

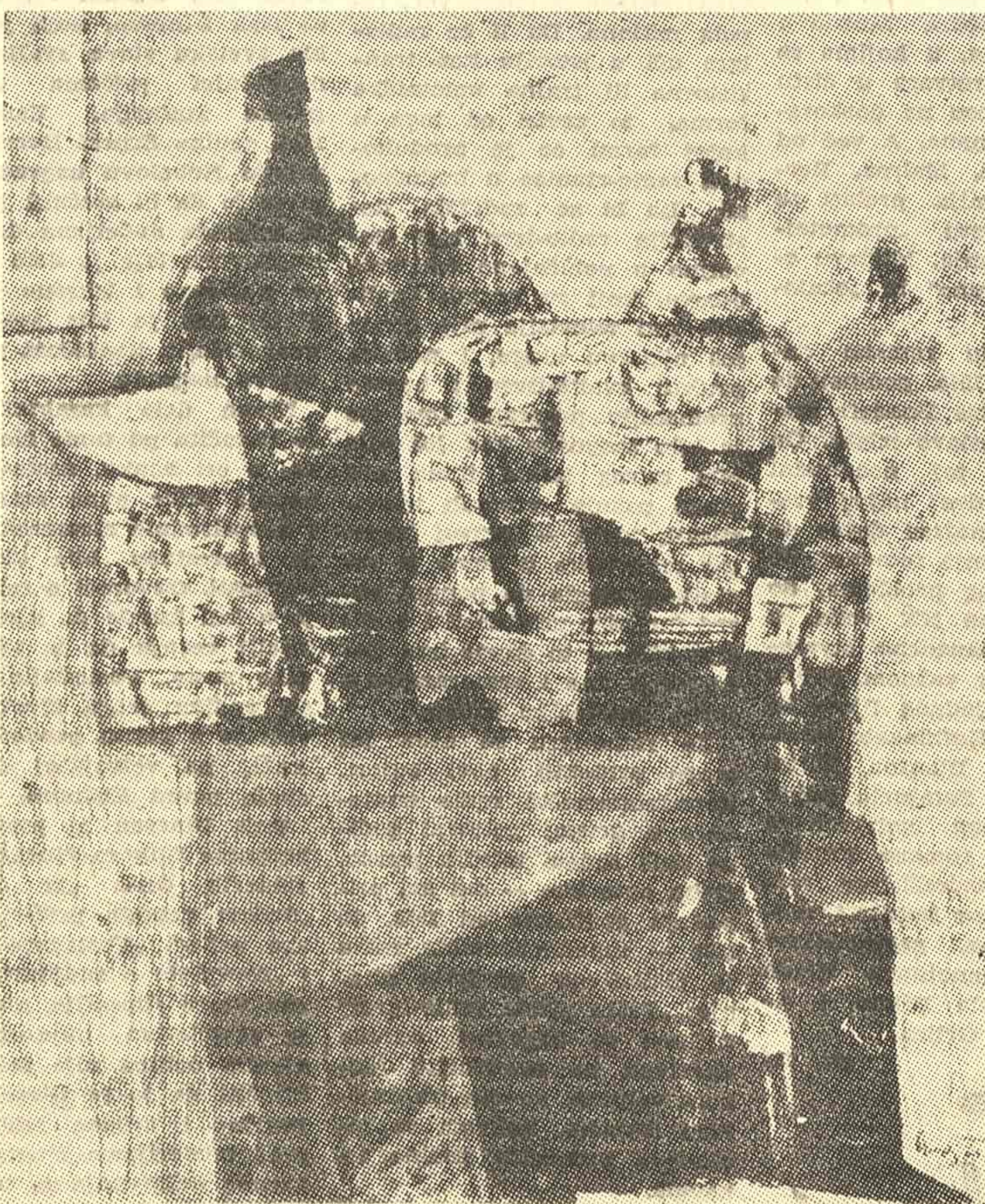
„Ne branim“, prihvata on, međutim, ne pokazujući volju da ide. „A, eto, ljudi čekaju vesti od svojih najbližih i ne bi bilo pravo da ih i na današnji dan ne uslužimo. Činimo što možemo.“
„Svakako. Svakako!“ potvrđujem i pošto uspevam nekako da ga podignem tutkam mu u šaku nekoliko novčanica koje on, ne gledajući ih, uzima i trpa u džep sa uobičajenim izvijenjem: „Nije trebalo!“ Najzad ga ispraćam na vrata i vraćam se opet svome stolu i hartijama na njemu.

Još nekoliko puta podižu me od posla. Vreme je kad su već ustali i oni koji su poduže spavali posle noćasnog provoda, pa sad navraćaju da bi čestitali. Kućepazitelj i njegova žena, susetka koja je došla da se javi i da telefonira, nepoznat polaznik koji je pogrešno zvonio na našim vratima. I sa njima treba popiti čašicu i progovoriti nekoliko ljubaznih reči. Zatim pozdraviti i počastiti dubretare i cepare, ispratiti ih i zatvoriti za njima vrata, a za sve to vreme voditi razgovor u dva glasa. Višim i glasnijim sa ljudima oko sebe, za stolom i u hodniku, a nižim i nemim sa onim iz uspomena, sa kojim ne bih da prekinem uspostavljenu vezu, koja se, budući tanja i trošnja, na dužu stazu i duže vreme, lakše kida a teže uspostavlja. Pa se opet žurno vraćam stolu, već malo zamoren danom i poslom koji je u početku bio zabava a to već više nije.

Gledaju me sad pomalo hladno, ravnodušno i podsmešljivo fotografije prijatelja i poznanika, pa i moje sopstvene. Opominju me neprijatno pozdravi s kraja pisama, neuslišani pozivi da se javim i da što pre odgovorim. Uspomene koje me suviše bolno i odviše oćigledno podsećaju na tok prošlog vremena i cela ta tek upola raščijana gomila, kojoj nikako da stanem na kraj. Te male hrpe kojim sam, stalno prekidam onim što je i ovog posledneveve spolja nanosio život, zaboravio sadržaj i opredeljenje te podozreavam da su neke pogrešno razlučene a druge pobrkane i sve mi se čini da im je teško dati zamišljeni, konačni red, a još teže obaviti ceo taj posao do večeri. Malo mi je već i žao što sam se toga prihvatilo i baš ovaj praznični dan utrošio na taj zametni, pepeljuginjski posao odvajanja pepela od graška. I baš kad s naporom volje uspevam opet da uhvatim izgubljeni korak i pometeni ritam, baš tada ponovno zvonit napolju, na vratima. Iz hodnika se razabiru srdačni pozdravi koje prate poljupci i zagrljaji. Pomenuta su imena naših poznanika i prijatelja i već mi iz druge sobe javljaju njihov dolazak.

Šta da činim? Žurno otvaram gornju fijoku i sa hitrim, naglim pokretom, obema raširenim rukama, skupljam hartije kao što žene prikupljaju suknje oko nogu, i sve ih kao nešto stidno i sramotno, brzo i bez reda, sručujem u fijoku. Zatvaram je, pa i ključ obrćem u bravi. Ispravljam se i zbunjen gledam poznanike koji ulaze u sobu, kao da sam zatečen u nekom nezgodnom poslu i uhvaćen u sitnoj kradi.

Sedi se. Razgovara se. Smeju se i kikoću gosti, šale se i nazdravljaju. Pitaju i odgovaraju. Pod mojom rukom i debelom daskom stola, u mraku i u dubini fijoke, sahranjene kao u raci, leže hartije, uspomene, dokumenti i pritisnuta lica slika. Kao i ranije. Samo u još većem neredu. A sve to blago osiromašeno je i osakaćeno za svega nekoliko hartijica, koje sam uspeo da bacim, i za dve tri uspomene koje sam rešio da zaboravim. To je izgleda, sve što u carstvu sećanja možemo i uspevamo da uradimo. I dok i ja odgovaram na pitanja i novogodišnje ljubaznosti posetilaca, čini mi se da u tami fijoke listovi hartije sušćaju i da onim neredom uspomena, kojim nikako da ovladam i dam mu red, već gamižu crvi i pretvaraju se sa lista na list, meljući ih, drobeći i izjedajući.

MARIJ PREGELJ: ISPRED OGLEDALA
(Svi likovni prilozii u ovom broju su reprodukcije sa Drugog memorijala Nadežde Petrović

inostrane teme

RASPRA OKO FRANCUSKE POEZIJE

Nedavno objavljeno delo Alena Boskea „Reč i zanos“ bilo je predmet oštrih kritičkih napada i raspru. Jedan od najoštrijih Boskeovih kritičara, Arman Gijber, odlučno se suprotstavio mišljenju koje je Boske izneo o francuskoj poeziji u prošlosti i francuskom pesništvu danas. Njegov kritički osvrt u veoma uglednom i ozbiljnom časopisu „Preuves“ izazvao je mnogo pažnje.

Gijber se u početku svoga izlaganja zadržava na jednom oćiganom paradoksu koji je postao tako karakterističan za naše vreme: mada se poezija sve manje i manje čita — mali tiraži pesničkih dela začudili bi neposvećene — pesnici, kao u inat, objavljuju sve više i više. Postoji još jedan paradoks, ne manje iznenađujući: sami pesnici ne prestaju da spore svoju umetnost i da se ponovo za nju zalažu — u prozi, razume se, i to tako da publika ostaje ubedena da ima uvida u njihove napore stoga što uspeva

da zapamti nekoliko izraza iz njihove poetike, koja ih, s druge strane, opet sprećava da se približe njihovim tekstovima. Usled ovoga, nedavno objavljenoj Boskeovoj knjizi može se proroći mnogo veća popularnost od one koju imaju njegovih sedam zbirki pesama koje je ranije objavio.

Istina je da je on ovu knjigu bacio kao zapaljivu bombu protiv starih drvenih galija na svoj uobičajeni način, uvek zaneseno, strasno, lucidno, blistavo, a često čak do nepravčnosti netrpeljivo. Tradicionalisti će je primiti kao ličnu uvredu i ona će se doživljavati kao javni skandal sve dok je neka druga slična knjiga ne prevaziđe, jer ne treba smetnuti s uma da će svaka današnja smelost biti osuđena kao neo-konformizam od prve naredne generacije.

U prvom delu ove knjige, pod naslovom „Situacija poezije“, Alen Boske postavlja, oštro kao udarcem mača, neobično rezimi-

celini, razume se uvek pod nadzorom „brižnih gospodara“ da se očuva ta celina. Uporediti „Pesmu o Rolanu“ sa „Tajnom Amerigena“, koja se rodila u Irskoj, i sa varvarskim pesmama velškog barda Talijesina iz VI veka, znači izgubiti ozbiljnost i ne obazirati se na činjenicu hrišćanskog uticaja, vidnu u opštem tonu evropskog Zapada, provansalskih i

sicilijanskih „sirventes“—a do portugalskih „catigas de amor“.

Kao što je poznato, poezija se drži istorije i društvenih odnosa preko hiljada spona. Zbog toga Gijber stavlja zamerku Boskeovom stavu, uprkos njegovoj kategoričkoj tvrdnji: kako je mogla poezija, koja je nastala u doba Kapeta i Valoa, da ima nakoštrešenost finske „Kalevale“ ili gromovnu grmljavinu lirike prekolombovskog Meksika? S mišljenjem određenim pogodnim sistematizmom, Alen Boske konstatuje čak, i pored brzog skidanja šešira pred Vijonovim genijem, „malo suviše morala i reda“ i nedostatak paroksizma u francuskom lirskom geniju.

Likvidirajući na 30 strana jednu poeziju koja je trajala 600 godina, i koju naziva „sveta mera“, Gijber stavlja zamerku Boskeovom stavu, uprkos njegovoj kategoričkoj tvrdnji: kako je mogla poezija, koja je nastala u doba Kapeta i Valoa, da ima nakoštrešenost finske „Kalevale“ ili gromovnu grmljavinu lirike prekolombovskog Meksika? S mišljenjem određenim pogodnim sistematizmom, Alen Boske konstatuje čak, i pored brzog skidanja šešira pred Vijonovim genijem, „malo suviše morala i reda“ i nedostatak paroksizma u francuskom lirskom geniju.

Likvidirajući na 30 strana jednu poeziju koja je trajala 600 godina, i koju naziva „sveta mera“, Gijber stavlja zamerku Boskeovom stavu, uprkos njegovoj kategoričkoj tvrdnji: kako je mogla poezija, koja je nastala u doba Kapeta i Valoa, da ima nakoštrešenost finske „Kalevale“ ili gromovnu grmljavinu lirike prekolombovskog Meksika? S mišljenjem određenim pogodnim sistematizmom, Alen Boske konstatuje čak, i pored brzog skidanja šešira pred Vijonovim genijem, „malo suviše morala i reda“ i nedostatak paroksizma u francuskom lirskom geniju.

IZLOG ČASOPISA

The New York Times Book Review

SLAVA JE I U LITERaturi
CUDLJIVA

Profesor Brendajs Univerzitetu Milton Hinds, pisac „Prustijanske vizije“ i „Čitačevog vodiča za Marsela Prusta“, u broju od 2. septembra objavljuje članak pod gornjim naslovom. Koristeći se primerima Prusta i drugih pisaca, Hinds govori o kapricima mode koji ni u oblasti literature nisu strani.

Pre jedva pedeset godina „Le Figaro“ je štampao odlomke Prustovih dela. U to vreme Prustovo ime bilo je gotovo nepoznato, mada je dosta objavio. Iste godine „Svanov put“, prvi tom njegovog remek-dela, bio je odbijen od nekih izdavača s poznatom primedbom da 30 uvodnih stranica, koje opisuju junakovo razmišljanje pred spavanje, mogu da proizvedu samo glavobolju kod čitalaca. Prust, koji je bio imućan čovek, odlučio je da preuzme troškove štampanja i delo je pod tim uslovima bilo primljeno kod Grase-a.

Štampano u predvečerje prvog svetskog rata, ovo delo nije imalo bogzna kakav uticaj, osim u krugovima nekih značajnih pisaca. Naravno da Andre Zid učinio mnogo puštajući Prustovo delo u svoj uticajni časopis NRF. U decembru 1919, zahvaljujući prijateljskim, Prust je dobio nagradu Gonkur. Ta, tako reći kontroverzna nagrada, bila je presudna. 1922. godine Prust je umro, a njegova slava neprekidno je rasla. Polovina njegovog opusa štampana je za njegovog života, a druga u toku pet sledećih godina. Najprominentnije literarne figure ubrale su se u Prustove poklonike: Valeri, Koluta, Morijak, Rilke, Ortega i Gaset, E. M. Forster, Konrad, Edit Varton, F. S. Fic-

džerald. U to vreme on je smatran u literarnim krugovima najznačajnijim evropskim romansijerom pored Ma- nara i Džojlsa. Edmund Vilson je 1931. učvrstio njegov položaj s one strane Atlantika. Čitanje Prusta smatralo se gotovo obavezom.

Danas, međutim, ponavlja se vreme od pre pedesetak godina. S vremena na vreme čuje se nešto o Prustu. Pre pedeset godina bio je nepoznat publici, danas ga ona ne čita. Čak i u akademskim krugovima, gde se uvek o njemu odlično mislilo, vide se znaci razilaženja. F. R. Livis, na primer, izjavio je da radije ponovo čita Ričardsonovu ogromnu „Klarišu“ nego Prustov opus.

Interesantno je da se tim problemom bavio i sam Prust, a i njegov prijatelj Anatol Frans, koga susište ista sudbina. Prust u svojim delima govori satiričarski o promenama ukusa, a Frans nas obaveštava da klasični nisu bili ništa drugo do porez nametnut lakovernima od snobova i školskih profesora i da „dela kojima se svako divi niko ne ispituje“.

Dovoljno je setiti se Džona Dona i metafizičkih pesnika koji se smatraju Eliotovim otkrićem, Sekspira čak, kome je Kolridž odredio pravu vrednost, Melvila, Emili Dinkinson, koja je nekada samo pominjana u enciklopedijama, a sada se stavlja uz bok Getu i tolikih drugih, pa se uverti koliko je literarni ukus promenljiv. No isto tako lako je utvrditi da pisci „ponovo pronađeni“ zadržavaju slavu. Slava može početi s modom, ali ona mora imati izvanrednu snagu da bi savladala nezbežne reakcije na nju — misli Hinds, verujući da će prave literarne vrednosti, a u njih ubraja i Prusta, kad tad iznova morati da dopru do čitalaca da bi zauvek ostali njihova svojina“. (B. A. P.)

šnje književnosti“, Boadefr izražava ne samo čisto književni smisao, već i nešto mnogo šire: brigu da pomogne čoveku XX veka da sebe odredi, shvati, „psihološkizira“ u neku ruku, kroz književnost. U svom novom delu „Kuda ide roman?“ Boadefr se ne upi- nje toliko da definiše književne oblike, koliko da otkrije, idući kroz njih, moralnu dramu koja se istorijski odigrava pod vidom estetskih oblika. Eto u čemu se on od- dvaja od ostalih koji su pisali o tom problemu.

Da li bismo mogli zato reći da je Boadefr „angažovan“ pi- sac? Pod tim izrazom podraz- umevamo onog koji oseća da književnost nije samo „krea- cija izvan vremena“, već tako- de i „istorijsko razvijanje“, aktuelni oblik one estetske, moralne, političke more, koja je nesumnjivo večna i koja ne nalazi nikad svoj krajnji izraz izuzev u određenom i- storijskom vremenu.

Delo „Kuda ide roma?“ s velikom preciznošću postavlja pitanje „križe savesti“ roma-

radio-igara negoli upotreblji- vih romana i pesama. Autori od ranga su liferovali svoja najbolja ostvarenja u tome ro- du. Njihova imena su: Alfred Anders, Ingeborg Bahman, Ginter Ajh, Volfgang Hilde- hajmer, Mari Luiz Kašnic, E- rih Kubi, Diter Majksner, Beno Majer-Velak, Ervin Vi- kert i Volfgang Vajrauh. Do- nat konstatuje da je nepri- strasnost, kojom su od osni- vanja Savezne Republike ra- dio-igre svakodnevno davane i konzumirane, postala krhka u poslednje vreme. Produk- cija nemačkih radio-stanica dospela je u fazu stagnacije. Autori, menadžeri i publika pokazuju simptome zamora.

Broj „praižvođenja“ sveden je na dosad nedostignuti mi- nimum. Program živi od re- priza. Pisac članka kaže da ovo retrospektivno davanje i- ma, razume se, na prvom me- stu i ekonomske uzroke. Zbog konkurencije televizije po- skupljuju glumci, režiseri i au- tori. A reprize rasterećuju stanje koje nije u mogućnosti da prikaže takav napredak kako to mogu finansijski sna- žni budžeti televizijskih odeljenja. Pre osam godina je štutgartski radio-dramaturg Gerhard Prager smatrao la- kim „da razveje strahovanje od toga da bi radio-igra mo- gla biti potisnuta od televi- zije“. Danas je Prager ruko- vodilac glavnog odeljenja te- levizije u Majncu. Mnogi su kao i on promenili „zanat“.

Donat navodi procenu po kojoj 50% pretplatnika televi- zije ovu i gledaju, a da — po saopštenju hesenskog ra- dija — samo 5% pretplatnika radija redovno sluša radio- igre.

Televizija je, piše Donat, kao umetnička forma staromodna, teža i manje originalna od radio-drame, ali zato ima sposobnost da zasnuje sponta- nu društvenu integraciju, koja je nepopravljivo izgubljena za radio-igru. Područje ove druge se ograničava na po- sredovanje literarnog umet- ničkog uživanja ili na širenje proste zabave. Oboje se prak- tikuje. Umetnost i kič popu- njavaju, delom besplaniku delom namernu, zbirku progra- ma većine stanica. Ko je želi- van zabave, taj je ima i bez nedeljne emisije radio-igre. O- vaj društveni sloj predstavlja najjači kontingent gledalaca televizije. Samo ponuda stal- nog kvaliteta i to uvek u isti čas nedelje, može da veže čvrsti krug slušalaca.

Radio-igra je kao umetnič- ko delo posedovala skoro in- stitucionalni karakter. To do- kazuje velika potražnja štam- panih tekstova. Okruglo pede- set literarno kvalitetnih tek- stova dostiglo je tiraž veći od pola miliona. Da li će radio- igra ući u istoriju kao tran- zistorna ili trajna umetnička forma, to zavisi od toga u kojoj formi će je produko- vati radio-stanice u budućno- sti. Da bi se zadržala deo- struktura radio-igre nije do- voljno u uobičajene emisione časove, koji su postali tradicija kad televizija nije igrala još nikakvu ulogu, i nadalje pružati kvalitetativan i bogato promenljiv program. Ono što je bilo moguće kad još nije bilo novog talasa filma niti plime pažnje vrednih televi- zijskih igara — razvoj bogat- kog repertoara u kome je ra- dio-igra mogla da popuni po- red funkcije umetnosti i funk- cije kiča — to danas ima isto značenje kao i samozarazanje jedne umetničke forme.

Za radio-igru se sada još mogu pridobiti novi autori. Zapadnonemački radio emitova- u drugoj polovini godi- ne dela sedam mladih pisaca. Ovim autorima — oni svi pri- padaju godištima od 1926. do 1936 — zapadnonemački radio je plakatивно postavio pitanje: „Zašto pišete radio-igre?“ Njihovi su odgovori odreda ukazivali na fascinaciju jed- nom velikom novom umetnič- kom formom, kakvom se ra- dio-igra pedesetih godina is- kovala.

Njihovo oduševljenje za rad na radio-igri moći će, razu- me se, biti trajno samo tad ako steknu utisak da i emi- sione stanice neguju radio- igru kao strogu umetničku formu, a ne da je šalju u etar kao neku vrstu mešavice. Radio-igra budućnosti će biti jednostranična od one sa- dašnjosti. Ili će imati literarni rang, ili će se u anonimitetu kiča rastopiti. Proces redukcije je već počeo. O njegovom ishodu će uskoro biti odlučeno — završava Donat. (A. P.)

LITERATURA
I ŽIŽNJEADEKVATNA REC — NUŽNA
SLUŽBA POEZIJI

Odgovarajući na anketu „O vremenu i sebi“, sprovedenu uoči IV Svesaveznog saveto- vanja mladih pisaca, sovjetski pesnik Jurij Pankratov dao je dosta zanimljivih od- govora. On je rekao da nje- ga, kao pesnika, nimalo ne uzbuđuju izvesne tekuće lite- rarne i okolitarne raspre i njihova uskoformalna proble- matika, već borba koja „vri na zemlji“, borba za ljudsku dušu, za osvajanje kosmosa, za osvajanje proizvodnje, za budućnost. „Sve što se doga- đata predstavlja za mene nešto lično moje“.

Upitan šta misli o savre- menom romanu, priči, pesmi ili drami, Pankratov je od- govorio da je neophodno da svaki razgovor o literaturi otpočne razgovorom o poezi- ji. „Poezija, slično ledolomcu- ma koji kroz led približuju put karavanu brodova, probi- ja u budućnost put karava- nima literature“. Stihovi su najopretnija forma litera- ture, jer se oni najneposred- nije odzivaju na događaje u svetu. Zbog toga svaka, pa i ova, tekuća poezija ne može biti nesavremena. Reč, kaza- na u pravi čas, vredni mnogo i vredni najviše kao svako- dnevna nužna služba poeziji, nikako kao njena osnovna forma.

Pankratov smatra, dalje, da novatorstvo bez najpodrobni- jih valorizacija tradicije nje- govih literaturi štete. Zanimlji- vo je primetiti, kaže on, da se većina pesnika koji su ot- počeli sa rušenjem kanona, kao po pravilu, vraća tradi- cionalnom stihu; i obratno: ot- počinjući sa učenjem kod klasi- ka, mnogi su došli do stvarnog novatorstva. „Ube- den sam da je glavni uslov razvika literature — nasledi- ti vekovima građenu tradici- ju, i da je samo na osnovu usvojene tradicije moguće prihvatiti svako, ma i naj- smelije, novatorstvo“.

Što se tiče formalnog raz- voja poezije, Pankratov je zabrinut zbog zastranjivanja mnogih mladih pesnika u „u- siljenost i izveštavanje most- dernističkog stiha“, i zalaže se za potrebu široke borbe protiv integralnog i kompli- kovanog jezika, a za jezik — čist, prirodan i jasan. (D.S.T.)

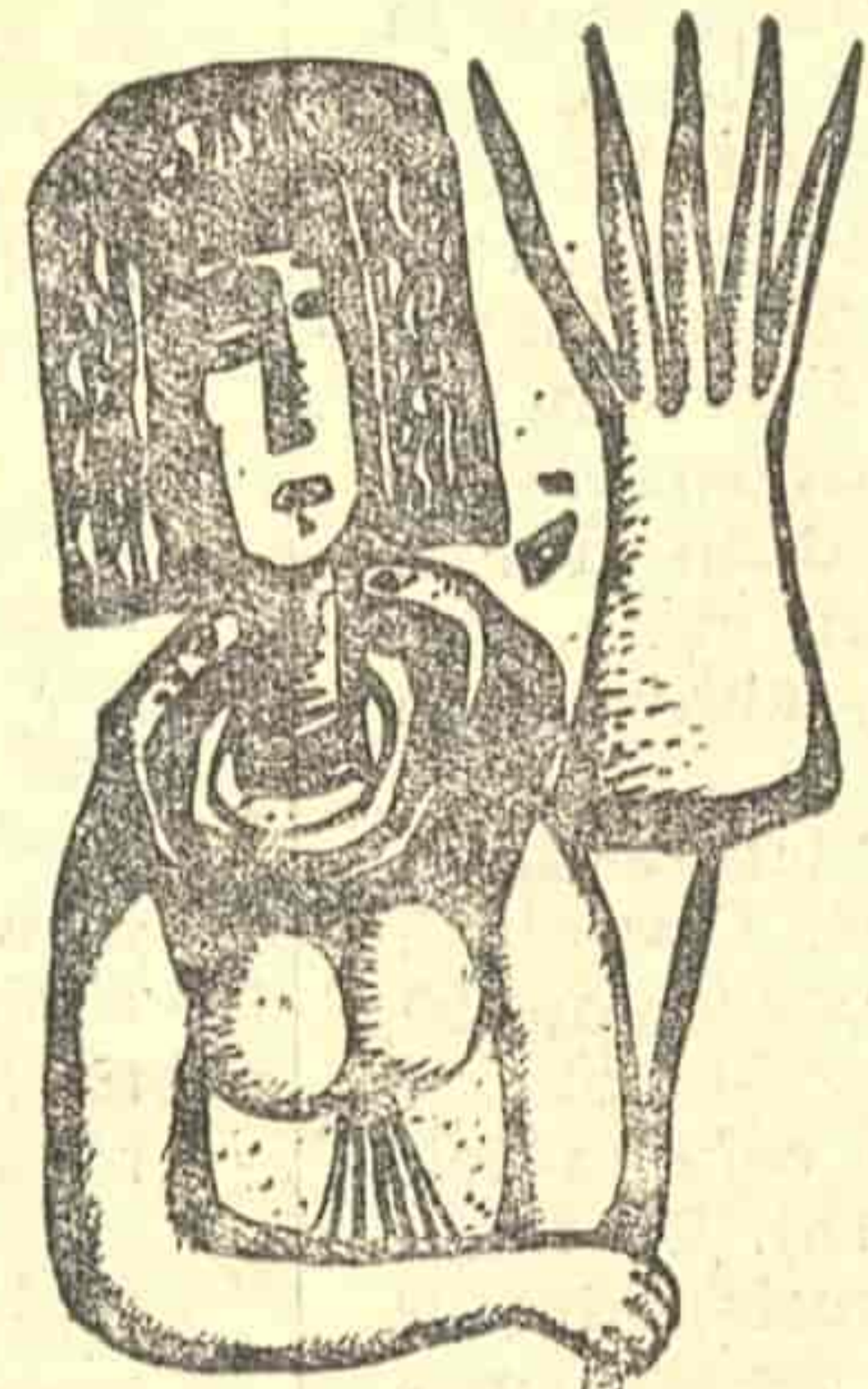
SMRT POZNA TE DANSE
KNJIZEVNICI

7. septembra, u svojoj 77. godini, umrla je najpoznatija savremena danska književni- ca Isak Dinesen, koja je ste- kla svetsku slavu svojim ro- mantičnim pričama punim gotske fantazije. Kada je 1954. godine Ernest Hemingvej primio Nobelovu nagradu, iz- javio je da bi sretniji bio da je nagrada dodeljena danskoj književnici čije je delo, dubo- ko poštovao i iskreno joj se divio. Ona je bila jedan od ovogodišnjih kandidata za No- belovu nagradu.

Njeno delo karakteristično je naročito po tome što je o- na, u eri nauke, nastavila da neguje priče pune romantike i nadprirodnih elemenata i što je neprestano bila okrenuta prošlosti. Govoreći o sebi, ona je u šali kazala da njeni pri- jatelji veruju da je 3.000 go- dine stara. Poslednjih tride- set godina svoga života pro- vela je u staroj pradedovskoj kući, na vetrovitju danskoj obali, pored Elsinora.

Isak Dinesen je pseudonim baronese Bilksen-Fineke, pisca sledećih dela: „Iz Afrike“, „Sedam gotskih priča“, „Zim- ske priče“, „Poslednje priče“ i „Anegdote o sudbini“. Mada ona svoju filozofiju nigde ni- je eksplicitno objasnila, po njenim delima nije teško za- ključiti da je to filozofija „i- ronične i urbane rezignacije pred misterijama života“ i is- krenog poštovanja za tradicij- nalne aristokratske vrednosti: gordost, hrabrost, dobar ukus i lep gest.

Njeno prvo delo, „Sedam gotskih priča“, objavljeno 1934. godine, nazvano je „mo- dernim rafinmanom nemačkog romantizma“. Te gotske pri- če, pisane suptilno i gracio- zno, preokupirane su smrću i smrtnošću. U svim svojim pričama ona beži iz stvarno- sti u svet fantazije, melodra- me i alegorije. Radnja se o- bično događa krajem XVIII ili početkom XIX veka.

VINJETE NA 8. I 9.
STRANI IZRIDIO
DRAGUTIN TIL

na iz 1962. godine: odnosno pojave novih intencija i no- vih vidova, koji unekoliko menjaju oblik romana do te mere da bi se gotovo moglo menjati i samo njegovo ime, i da se ne mogu istim ime- nom, koje se upotrebljavalo za tradicionalni istorijsko-na- rativni roman nasleđen iz XIX veka, nazvati i izvesni romani XX veka. Pre svega, u početku ovog veka balza- kovsko shvatanje junaka ro- mana nestaje ispred unutarn- jeg gledanja i ispitivanja: ru- šenje racionalizma oduzima romaneskom univerzumu nje- govu realističnu strukturu, i uskoro s Prustom „metafizi- ka pobedonosno stupa u ro- man“. Dublje još, sa Kafkom to se uočava, i tako sasvim gubi „romanesko rekreirane- nje psihološke logike“. I, naj- zad, možemo spomenuti i no- vija dela Roberta Muzila i Hermana Broha, u kojima se novi roman pretvara u čistu ironiju u odnosu na doskora- šnju vrstu romana. A već od Zilijena Grina, Malroa, Ber- nanosa i Kamija prelazi se na neku vrstu „prometijs- kog“ istraživanja, blistavu e- vokaciju „pobune“ ili „očaja- nja“.

To razvijanje romana (iz- među 1910. i 1948. godine) do savremene krize Boadefr ma- gistravno i blistavo izlaže. Ono što je bilo moguće kad još nije bilo novog talasa filma niti plime pažnje vrednih televi- zijskih igara — razvoj bogat- kog repertoara u kome je ra- dio-igra mogla da popuni po- red funkcije umetnosti i funk- cije kiča — to danas ima isto značenje kao i samozarazanje jedne umetničke forme.

Za radio-igru se sada još mogu pridobiti novi autori. Zapadnonemački radio emitova- u drugoj polovini godi- ne dela sedam mladih pisaca. Ovim autorima — oni svi pri- padaju godištima od 1926. do 1936 — zapadnonemački radio je plakatивно postavio pitanje: „Zašto pišete radio-igre?“ Njihovi su odgovori odreda ukazivali na fascinaciju jed- nom velikom novom umetnič- kom formom, kakvom se ra- dio-igra pedesetih godina is- kovala.

Njihovo oduševljenje za rad na radio-igri moći će, razu- me se, biti trajno samo tad ako steknu utisak da i emi- sione stanice neguju radio- igru kao strogu umetničku formu, a ne da je šalju u etar kao neku vrstu mešavice. Radio-igra budućnosti će biti jednostranična od one sa- dašnjosti. Ili će imati literarni rang, ili će se u anonimitetu kiča rastopiti. Proces redukcije je već počeo. O njegovom ishodu će uskoro biti odlučeno — završava Donat. (A. P.)

Der Monat

PERSPEKTIVE
RADIO-DRAME

U avgustovskom broju ovog časopisa Andreas Donat piše o teškoćama u kojima se ra- dio-igra danas nalazi u Ne- mačkoj. Navodeći da se ona pedesetih godina razvila u najpromotiraniju umetničku formu literature, Donat kaže da je u to vreme bilo više

Ka Naa SUBRAMANIJAM*

DA LI JE KRITIKA

I pored starih klasičnih književnosti i naše novije književne renesanse, mi u Indiji još uvek nismo razvili tradiciju književne kritike od vrednosti. U prošlosti, u obema klasičnim književnostima, sanskritskoj i tamilskoj, književna kritika nije bila podsticana. Opšta atmosfera je bila protiv razvijanja kritike. I pored toga što je od nedavno opšte prihvaćeno da je zdrava književna kritika neophodna, njom se niko ne bavi tako prilježno kao što bi trebalo. To je istina uprkos činjenici što u nekoliko naših literatūra, kao na jezicima maratit i bengali, postoji jezgro književne kritike. Me- dutim, na jezicima tamil i malajaljam književna kritika tek nastaje.

Cuo sam da je rečeno da je prema sanskritskim književnim tradicijama piscima zabranjeno da se bave kritikom. Preovlađuje osećanje da je pesnik, romansijer ili dramski pisac „bolji“ od kritičara ili gramatika koji od davnina ima ulogu kritičara i retoričara.

Na drugom klasičnom (još uvek živom) jeziku Indije, tamilu, dve hiljade godina stara književna tradicija počinje sa *Tolkapijamom* (Tolkappiyam), gramatikom koja nije samo obična gramatika. Ona se ne bavi samo rečima, etimologijom, sintaksom i prozodijom već tako isto i predmetom i pra- vilima poezije. *Tolkapijam* je imao pretenzije da bude knjiga književne kritike, mada sasvim elementarna.

Čak i u doba *Tolkapijama* (bukvalno značenje je *stara knjiga*) sanskritski uticaji su prodrli u tamilski jezik; u stvari mi i ne znamo za vreme kad tamilski jezik i tamilska literatura nisu bili pod ovim sveprijimajućim indijskim uticajem koji je bio odlučujući. Možda uglavnom zbog ovog uticaja, kritika se uopšte nije razvila na tamilu. Kritika je ostala na komentaru, izlaganju, razvodnjavanju — umesto da se razvije u pravu umetnost, u posebnu disciplinu književnosti. Veliki komentatori na tamilskom jeziku dostigli su svoj vrhunac otprilike u periodu od XI do XV veka i bili su izvanredno učeni ljudi. Oni su ponekad podizali barijeru učenošću između nekog jednostavnog teksta i čitaoca — tako da je u srednjem periodu čitanje bila privilegija nekolicine i ljubomorno je čuvana da ne dospe do nekih masa.

Cilj moderne književne kritike nije isti kao onaj koji su sebi postavili ovi komentatori. Niti je njen posao razvodnja- vanje, što čini *katak kalakšepam* i *pauranik*, koji su nam tako poznati. *Pauranika* interesuju religiozni motivi jednog teksta i on ih populariše da bi zadovoljio potrebe čoveka sa ulice. Zahvaljujući uglavnom ovim razvodnjivačima, reli- gioznim ljudima, radovi mnogih velikih pesnika iz drevnih dana, kao što su Kamban na tamilu i Valmiki na sanskritu, nadživeli su sve čuđi vremena. Čak i danas je delatnost *pauranika* popularna. Njihov metod je prenet na pisanje i često se pogrešno smatra (na tamilskom jeziku) književnom kritikom. Pisanju novih knjiga o starih tekstovima nema kraja, to je industrija koja danas dostiže svoj vrhunac.

Zadržavam se na ovom aspektu književne kritike zato što on objašnjava zbog čega ne očekujemo od nje da bude korisna čak ni čitaocu akamoli piscu. Zbog ova dva tradicio- nalna gledanja na kritiku — kao na gramatičku savršenost i učeni komentar i sludunjavu kata kalakšepam metod — današnje shvatanje kritike nije uopšte korisno piscima. Ten- dencija da se odbaci kritika kao nevažna, zajednička je svim indijskim jezicima, ne samo tamilu. Moramo priznati da kritika, kakva je danas, nije baš od neke velike koristi pi- scima i daljem razviku dobre književnosti u Indiji. Mora- ćemo razmotriti puteve i načine kako da je učinimo da bude korisna. Mi smo na nivou koji je Lorens Stern osuđivao na početku XVIII veka u Engleskoj: „Od svih licemerja u ovom licemernom svetu, iako je licemerje hipokrizije možda naj- gore, licemerje kritike je najmučnije“. Naša kritika je baš sad u najmučnijoj fazi.

Kritika može koristiti piscu stvarocu na tri načina.

Inostrane teme

Život i vreme

GENERACIJE U SAVREMENOM SVETU

Ovaj tekst predstavlja uvodne teze XVII Međunarodnih susreta u Zenevi, koji se organizuju svake godine i na ko- jima učestvuju mnogi istaknuti intelektualci Evrope. Na ovogodišnjim ženevskim razgovorima našu zemlju predstavl- jali su Dušan Matić, Radomir Lukić i Tanasije Mladenović.

Kada čovek misli na krizu savremenog sveta, sam sebi često stavlja prigovor: „Covečanstvo je stalno u krizi, sve epohe su samo „prelazna vremena“.“

Taj način da se ublaži pitanje, znak intelektualnog kom- diteta koji neće da bude uzemirivan, samo je izgovor. U stvari, naša situacija je bez presedana u istoriji, jer je prozorkavana potpuno novim uslovima: neprekidnim progresom nauke i tehnike. A to znači da problemi koje ona izaziva ne mogu biti rešeni upo- redivanjem ili upućivanjem na probleme bilo koje prošle epohe. Stvarno izmeniti ljudskog društva, koju doživljavamo, nemoguće je suprotstaviti krajnje odbijanje. Događa se da čovek može iscrpiti iz svojih trenutnih osećanja, ili iz svoje nostalgije za proš- lošću, inspiraciju za umetničko delo; ali nesumnjivo je da posled- ica negativnog odnosa na jednom zajedničkom planu može biti samo sapinjanje i kočenje pri pronalaženju osobnih mogućnosti harmonizovanja društvenog sklopa sa novim uslovima života.

Kao temu sastanka za 1962. RIG (međunarodni susreti u Ze- nevi) odabrali su upoznavanje sa situacijom našeg vremena, naro- čito pažnju posvećujući problemu generacija. To je u izvesnom smislu večni problem, jer u trenutnim osećanjima života jedne ličnosti razlikuju se uvek tri uzastopne faze: rašćenje, ravnoteža i opadanje („krivulje“ ili „doba“ života). Današnji biolozi vide stvari na način manje shematizovan, ali daleko su od saglasnosti o načinu uticanja vremena na život. Ne izražava li taj životni krug jedan osnovni biološki ritam, jedan neumitni zakon? Pa da li ga civilizacija menja, i u kojoj meri?

Ako se takva „krivulja“ nameće svakom životnom ispitivanju, njeno se tumačenje vidljivo menja u toku vekova. Izvesni primi- tivni narodi vide starost samo kao znak opadanja i tereta, i idu dole da uništavaju stare; na drugoj strani, ona je predmet preziranja i sažaljenja. A na suprot svemu tome, u našoj civilizaciji, star čovek je načelno uvek okružen poštovanjem, koje potiče iz onog šta on predstavlja, iz njegove moralne i intelektualne snage. Iz njegovog bogatstva života i iskustva, ne obziruju se ni najmanje na njegovo sve veće telesno opadanje. „Veliki poslovi, kaže Cicero- n, ne rešavaju se ni silom, ni brzinom, ni okretnošću, već da- leko više oprežnošću, ozbiljnošću i mudrošću, koje su prevash- odno osobine starosti.“

Može se postaviti pitanje da li normalna starost, koja odgo- vara „dobrom mišljenju“ o starosti, nalazi još svoje prirodno mesto u našem društvu, u kome na žalost suviše starih osoba živi. Pi- tanje se postavlja danas sa toliko žestine, ukoliko higijena i me- dicina, i pored ubitačnog karaktera savremenog života, osetno povećavaju srednju dužinu ljudskog života. Evropljanin koji se

Klubovi ljubitelja knjige — akcija koju treba pozdraviti

Sto se više približuju prvi oktobarski dani, pojačava se delatnost svih profesionalnih i društvenih organizacija koje su zainteresovane za propagandu i plasman knjige. Budeći se iz potpunog dremeža ili poslovnog polusna, hitro se protežući, one se užurbano pripremaju da prve dane Meseca knjige dočekaju koliko-toliko spremno.

Ovogodišnji organizatori i rukovodioci beogradske akcije Mesec dana knjige obećavaju da će pored uobičajenih oblika širenja i propagande knjige — pojačane prodaje uz popust, izložbi, književnih večeri, priredbi, susreta s piscima, vašarima knjiga itd. — me seć oktobar proteći u znaku jedne nove, široko zamišljene akcije: u stvaranju klubova ljubitelja knjige.

Savez organizacija i ustanova za širenje knjige u Beogradu, rukovodeći se željom da putem „najkonkretnijih metoda“ pojača kod naših ljudi, inače tako slabo razvijenu, naviku čitanja, odlučio je da tokom ovogodišnje akcije Mesec dana knjige u Beogradu organizuje i potpomogne osnivanje klubova ljubitelja knjige u svim ustanovama, školama, preduzećima, organizacijama gde za njihov rad postoje odgovarajući uslovi. Predviđeno je da bi klubove ljubitelja knjige mogli da osnivaju domovi kulture, organizacije SSRN, Narodne omladine, Savez studenata, SSJ, veća privredna preduzeća, kao i grupe građana u sklopu društveno-političkih organizacija. Klubovi treba da podstiču ljubav i interesovanje za knjigu i usklade svoje napore sa naporima zajednice koja nastoji da formira svestrano obrazovane ljude, svesne zadataka koje vreme i društvo u kome žive pred njih postavljaju.

Pored osnovne namene — propagande i širenja ljubavi prema knjizi — mogućnost za rad ovih klubova su bogate i raznovrsne. Predviđaju se veoma široki oblici rada, od održavanja književnih večeri, razgovora sa književnicima i predavanja, do propagiranja književnih listova i časopisa, upoznavanja sa procesom književnog stvaralaštva, organizovanja izložbi, prodaje knjiga u klubu itd. Pošto za rad klubova postoji, kako se ističe, profesionalna zainteresovanost izdavača, biblioteka i književnika, realno je očekivati da će ova akcija imati dosta odjeka. Tim pre što se veruje da će je u znatnoj meri pomoći društveno-političke organizacije, kulturno-prosvetne zajednice i pojedinci.

Neosporno je da akcija koje se prihvatio Savez organizacija i ustanova za širenje knjige predstavlja jednu izvanredno korisnu inicijativu. Zbog toga bi joj trebalo pružiti svu mogućnu podršku putem štampa, radija i televizije, jer nije potrebno posebno naglašavati u kojoj bi meri široka mreža klubova ljubitelja knjige, razvijena širom zemlje, pomogla ne samo razvijanju ljubavi za knjigu, nego i podizanju kulturnog nivoa našeg prosečnog čoveka.

Pozdravljajući ovu akciju, želeli bismo jedino da se ona ne pretvori, kako je to često kod nas običaj, u kampanjsku, jednomesečnu inicijativu koja će oživljavati samo jedanput godišnje, uoči i tokom Meseca knjige.

Dušan PUVACIĆ

U najnovijoj, petoj knjizi *Enciklopedije Jugoslavije*, pod slovom L, na stranicama 536. i 537. objavljeni su članci Đorđa Trifunovića, Miodraga Popovića i Milosava Mirkovića o srpskoj lirici. Iako međusobno tesno povezani, tekstovi su pisani veoma različito, s nejednakom kritičnošću i naučnom odgovornošću, usled čega je ceo članak *Lirika kod Srba* ispaio neujednačen, nenaučan, i neprikladan za publikaciju u kojoj je objavljen.

Štešnji (ne)mogućnostima surovo skućenog prostora, Đorđe Trifunović je, pišući o staroj srpskoj poeziji (do XVIII veka), na pola stupca pokušao da obradi srpsku liriku od ranih prepeva grčkih crkvenih knjiga do Kiprijana Račanina, nadoknađujući prisilnu nepotpunost svoga teksta navođenjem osnovne literature o datom predmetu. Raspoložujući s dva puta više prostora, dakle s jednim punim stupcem, na kome je bio obavezan da obradi srpsku poeziju od Zaharija Orfelina do Lazara Kostića, Miodrag Popović nije ni hteo ni mogao nijednog jedinog retka da žrtvuje bibliografskim podacima. Zabavljen svojom mukom, on je dva plodna i bogata veka srpske poezije jedva uspeo da sabije na nekih sedamdeset redova, od kojih je Branku Radičeviću, Jovanu Iliću i Stevanu Kačanskom pripalo devet, a Đuri Jakšiću, Jovanu Jovanoviću Zmajku, Lazi Kostiću i Jovanu Grčiću Milenkicu dvadeset šest redova.

Daleko bolje sreće bio je, međutim, autor teksta o srpskoj poeziji u XX veku, Milosav Mirković. On je o značajnom i burnom, ali ipak relativno kratkom razdoblju mogao da napiše gotovo isto onoliko teksta koliko su napisali Trifunović i Popović zajedno, odnosno maltene dva puta više nego što je, po kriterijumu redakcije *Enciklopedije* zavredela srpska poezija XVIII i XIX veka, koja, s naučnog gledišta, u istoriji naše literature nije mnogo beznačajnija od novije i savremenije srpske lirike.

Određujući prostor na kome će biti obradena srpska lirika od nastanka do danas, redakcija *Enciklopedije* načinila je krupnu grešku izgubivši iz vida da bi autori tekstova trebalo da dobiju prostor proporcionalan vremenskom razdoblju koje obrađuju i značaju poezije koja je u tom razdoblju pisana. Kao što je poznato, dužina nekog teksta u enciklopediji ili leksikonu zavisi isključivo od kriterijuma redakcije, a o tome kriterijumu, ovim povodom i na ovom mestu, neće biti reči. Jedina kritička primedba na račun redakcije *Enciklopedije Jugoslavije*, koja ovde ne može biti prećutana, odnosi se na činjenicu da, birajući autore koji će pisati o srpskoj lirici, redakcija *Enciklopedije* nije vodila računa da oni raspolazu bar s približno istom stručnom spremom i naučnom odgovornošću, nego je dozvolila da se na stranicama *Enciklopedije*, umesto utvrđenih i potvrđenih istorijskih činjenica, kao konačni sudovi objavljuju neodgovorna i subjektivna

komentari

UZ ČLANAK
O SRPSKOJ
LIRICI
U ENCIKLO-
PEDIJI JUGO-
SLAVIJE

S NEOBJEKTIVNOŠĆU

mišljenja novinskih recenzenata poznatih po isključivosti i neobjektivnosti. Svako, pa i Milosav Mirković, ima pravo na svoje mišljenje, bez obzira što ono može da bude i zabluda; on to mišljenje, ili tu zabludu, ima pravo i da ispoveda, ali ne na stupcima najrepresantivnije naučne publikacije.

Dobra sreća Milosava Mirkovića da o srpskoj poeziji u XX veku piše dva puta duže nego što je pisano o njoj u istoriji od ranih početaka do Vojislava Ilića, nije, dakle, donela dobra prikaži novije srpske lirike u *Enciklopediji Jugoslavije*. Neupućen u sistem ozbiljnog i studioznog naučnog rada, naviknut da u novinskim komentarima i beleškama iz nedelje u nedelju samouvereno izriče sudove koje niko ne uzima suviše ozbiljno, površan, slaktorečiv, nepromišljen, neodmeren i neodgovoran, bolji kozer no znalac, Milosav Mirković je pisanje za *Enciklopediju* shvatio s istim nemirom razmaženog nestaška s kojim shvata i obavlja svoj recenzentski posao u dnevnoj i nedeljnoj štampi. Kao da piše feljton za književnu rubriku kakvog nedeljnog lista sa zabavljajkim pretenzijama, on je članak za *Enciklopediju* pisao isključivo na osnovu svog skromnog znanja i svojih simpatija ili antipatija prema delima pojedinih pesnika. Tako je Aleksa Šantić u *Enciklopediji* okvalifikovan kao „mostarski melanholik“, „koji će u obilju pesama katkad ostvariti istinite akcente“. Nakalemljeni na jednu „anemičnu granu evropskog pesništva“ Jovan Dučić i Milan Rakić nisu, po Mirkovićevom mišljenju, srpskoj poeziji doneli ništa drugo nego ugledanje na „parnasovce i drugorazredne simboliste“, pa je njihovo pesništvo „i po zahvatu i po kreaciji reprezentativna građanska lirika“. Veljko Petrović je, po pisanju *Enciklopedije Jugoslavije*, postigao neke vrednosti jedino na početku svog književnog rada, jer Mirković tvrdi da samo u njegovim „prvim pesmama ima i artizma i izvesne snage“; sve ostalo što je Veljko Petrović uradio za pedeset i više godina plodnog literarnog rada (od svojih prvih pesama do danas), sve to nije zavredelo ni reči pomena u članku o srpskoj literaturi XX veka. Neobavešten da su, osim Škerlića i zvaničnih književnih krugova Beograda, Disa prihvatili i podržali mnogi pisci i kritičari naročito izvan Srbije (recimo Branko Lazarević, Dragutin Domjanić, Svetislav Stefanović, Vladimir Čerina, Dimitrije Mitrinović i drugi), Mirković i dalje protura odavno razobličeno književnu famu da je Disova poezija „rasla usamljena i bez ičije podrške“. Domišljajući se umesto da proverava, Mirković ne samo da širi već i sam stva-

ra dezinformaciju i književnu laž: po njegovom tvrdjenju, objavljenom u *Enciklopediji*, Dušan Vasiljev se javio pre Crnjanskog; kako je Crnjanski 1912. godine već štampao u *Bosanskoj vili*, po Mirkovićevskoj logici trebalo bi da je Vasiljev (rođen 1900) propevao kao dete i kao pesničko čudo od deteta bio prethodnik Milošu Crnjanskom, koji se, kako kaže Mirković, javio „sa svojim defetističkim romantičnom, tugom i nesanicom“. U njegovom *Štražilovu* „snaga izgubljene mladosti progovara u nemirnom stražilovskom molu“, dok je Rastko Petrović pesnik „nove građanske epohe i strasno postavljenih pitanja rođenja, života i smrti“. Pokušavajući, na taj način, da se iz čorsokaka nesigurnosti i neznanja izvuče penušavim pseudo-kritičkim frazama, primenljivim na sve pesnike, Milosav Mirković iz jedne greške pada u drugu: zanesen vatrometom vlastitih reči, on kao da zaboravlja šta piše, i kao pesnike koji zaslužuju da budu pomenuti u *Enciklopediji* navodi Monija Buljina i Dragana Aleksića, a prećutkuje čitav niz drugih zaslužnih pesnika naše međuratne i današnje književnosti. Za Momčila Nastasijevića on navodi jedino da je „insistiranjem na svojim omiljenim motivima, koje je kod njega postalo manir, uspeo samo da utoli svoju žed za mistikom“.

Iako, po Mirkovićevom mišljenju, u srpskoj poeziji XX veka nije bilo pojave vrednih osobite pažnje i priznanja, trenutak preporoda nije izostao: „Sredinom tridesetih godina nastupa nadrealistička beogradska grupa koja, u programskom pokušaju da ospori tradicije buržoaske kulture i morala, hoće da izvrši i obračun sa građanskom poezijom u ime dotada predviđanih i poricanih elemenata, afekata, snoviđenja i fantastike, da bi gotovo u celini krenula prema sve određenijem društveno revolucionarnim pozicijama, na kojima dolazi do književne individualizacije...“

Kao neki zadanih apologet nadrealizma, Milosav Mirković u ovom odeljku nigde ne pominje da li je srpska nadrealistička poezija nakalemljena na neku granu evropskog ili francuskog pesništva, čime čitaoc *Enciklopedije* navodi na zaključak o samoniklosti i samostalnosti našeg nadrealizma, što, kao za pakost Mirkoviću, naravno ne odgovara istini.

Pišući o novijoj srpskoj poeziji Milosav Mirković kaže da je iz godina revolucije ostalo „nekoliko poema, među kojima su osobito prođubljene pome Oskara Davića, Skendera Kulenovića, Tanasija Mladenovića i Dušana Kostića“. Kao i većina drugih Mirkovićevih podataka, i ovaj o poemama je

metačan: iz revolucije je ostala samo poema Skendera Kulenovića (*Stojanka majka Knežopoljka*), dok su pome Oskara Davića (*Zrenjanin*, objavljena 1949), Tanasija Mladenovića (*Poema za nas*, objavljena 1947) i Dušana Kostića (*Poema o gradu i ljubavi*, objavljena 1951) napisane posle rata. Ako je, međutim, Mirković mislio da kaže da su te pome inspirisane revolucijom i nadahnute heroizmom borbe, on je to našim lepim jezikom vrlo precizno i nedvosmisleno mogao i da kaže, tim pre što je takva tvrdnja više u skladu s materijalnom istinom koju svaki enciklopedista mora da barata. Izostavljajući iz članka o srpskoj ratnoj poeziji ime Branka Copicća, Milosav Mirković je nehotice otkrio svu svoju neobaveštenost i neobjektivnost: on je potpuno smetnuo s uma da Copicćeva ratna i dečja poezija predstavljaju neporecivu vrednost naše novije književnosti, i da bez pomena Copicćevog imena uopšte ne može biti govora o novijoj srpskoj ratnoj poeziji, bez obzira kakav ko subjektivan odnos imao prema umetničkim osobinama Copicćevih pesama.

Neznanje udruženo s neobjektivnošću u punoj meri kompromituje prikaz srpske lirike u XX veku u petoj knjizi *Enciklopedije Jugoslavije*. Razmeštajući pisce po svojoj volji i po svom ličnom raspoloženju, potpuno prećutkujući pesnike srpskog opredeljenja iz Bosne i Hercegovine (na primer Hamzu Huma, pesnike Mlade Bosne itd.), navodeći koga hoće i oceđujući svakog prema svojoj volji, i ne tačno, i neodgovorno, i svojevoljno, kao da piše za kakav časopis ekskluzivne književne koterije, Milosav Mirković je svojom saradnjom u *Enciklopediji* doveo u sumnju naučnu objektivnost i moralnu odgovornost redaktora za srpsku književnost *Enciklopedije Jugoslavije*. Imajući u rukama Mirkovićev tekst, oni su od svojih hrvatskih kolega mogli da vide kako se piše za enciklopediju i kome se poverava ta teška i odgovorna dužnost, pošto tekstovi Marina Franičevića i Iva Franjevića *Lirika kod Hrvata* (u istoj knjizi *Enciklopedije*, strana 537 — 541) i obimom i obradom mogu da posluže kao obrazac kako se za enciklopediju može pisati naučno i objektivno.

Iako postoji mogućnost da se greške načinjene u članku *Lirika kod Srba* isprave kad u *Enciklopediji* bude obrađeno slovo S, pa se pod *Srbi* — književnost ponovo (odgovornije i naučnije) obradi istorija srpske poezije (kao što je pod *Lirika kod Hrvata* sažeto ponovljena istorija hrvatske lirike, ranije objavljena u četvrti knjizi *Enciklopedije Jugoslavije* pod *Hrvati* — književnost, strana 63-76), nije preterano reći da bi i za srpsku književnost i za sve sadašnje i buduće čitaoce *Enciklopedije Jugoslavije* bilo bolje da o srpskoj poeziji u XX veku u petoj knjizi *Enciklopedije* uopšte nije pisano. Pogotovu kad se za taj posao umesto Milosava Mirkovića mogao da nađe neko kvalifikovaniji i objektivniji, makar i neki drugi nesvršeni student, koji bi bio bolji znalac i koji bi svoju dužnost obavio s više odgovornošću od ovog nabeđenog enciklopediste, koga je za posao, kome nije dorastao, ko zna kako, ko i zašto odabrao.

Predrag PALAVESTRA

vesti

Ponovo o tajni Šekspirovog groba

Da li je Viljem Šekspir napisao sve svoje komade? Ova tajna muči engleske naučnike već punih 200 godina. U nameri da reše ovu tajnu engleski istoričari su se sastali 11. septembra u Londonu i osnovali komitet koji ima za zadatak da otvori Šekspirov grob i reši njegovu tajnu. Na čelu komiteta nalazi se urednik istorijskog časopisa „Prošlost i budućnost“ Frensis Kar. On i njegove kolege veruju da su Šekspirove komade napisali Frensis Bekon, Kristofer Marlow ili Edvard de Ver. Kar je izjavio: „Mi mislimo da je moguće da neki, a možda i svi Šekspirovi rukopisi, leže pod zemljom.“

Na Šekspirovom grobu je napisano između ostalog: „Blagosloven bio čovek koji poštedi ovo kamenje, proklet bio onaj koji pokrene moje

kosti“. Kar ističe da je ova kletva napisana da bi oštrabrala one koji su nakon Šekspirove smrti pokušali da reše tajnu originalnosti njegovih rukopisa. Međutim, paroh crkve Sv. Trojstva u Stratfordu na Evonu protivio se otvaranju Šekspirovog groba. Kar veruje da bi on mogao da promeni svoju odluku ukoliko bi se našao dovoljan broj autoritativnih ljudi širom sveta koji veruju da bi se ova tajna mogla rešiti otvaranjem groba koji se nalazi u stratfordskoj crkvi. Cilj taoci „Tajmsa“ su se tokom proteklog perioda uključili u diskusiju treba li ili ne treba otvoriti Šekspirov grob. T. S. Eliot je tim povodom izjavio da ne može a da ne izrazi svoje negodovanje zbog Karovog pokušaja. Mnogi drugi čitaoci su podvukli da se ništa neće izgubiti ako se otkrije da je grob prazan dok bi otkrivanje nekih rukopisa bilo od ogromne važnosti. Paroh stratfordске crkve je izjavio da je Šekspirov grob „tehnički“ bio otvoren 1796. kada se deo jednog zida surkada za vreme kopanja susjednog podruma. Grob je bio prazan, što nesumnjivo nago-

veštava da je ranije bio oplaćkan. Karovom komitetu je potrebna suma od 250.000 funti da bi svoju nameru sproveo u delo. On je uputio poziv za pomoć svetskoj javnosti.

ROBERT FROST U SOVJETSKOM SAVEZU

Početkom septembra o. g. najpopularniji američki živi pesnik, Robert Frost, proveo je petnaest dana u Sovjetskom Savezu kao gost sovjetske vlade. On je boravio u Moskvi i drugim gradovima na osnovu ugovora o kulturnoj razmeni između Sjedinjenih država i Sovjetskog saveza. Tokom boravka u Moskvi on je posetio nekoliko škola i razgovarao s đacima. Takođe je nekoliko časova bio u društvu sa sovjetskim premijerom Hruščovom. Jednu noć proveo je i sa sovjetskim piscima u poznatoj moskovskoj kafani „Aelita“. U njegovom društvu nalazili su se ruski pesnici Aleksandar Tvardovski, Aleksej Surkov i Jevgenij Jevtušenko. Frost je izjavio jednom američkom novinaru da je duboko impresioniran „neobičnim entuzijazmom“ prema umetnosti na koji je naišao u Moskvi.

SMRT E. E. KAMINGSA

Edvard Estlin Kamings, jedan od najistaknutijih savremenih američkih pesnika, umro je 3. septembra o. g. u svojoj 67. godini posle srčanog udara. On je bio poznat i kao romansirer i kao slikar. Njegov roman „Ogromna soba“ smatra se za jedno od najdubljih i najdirljivijih dela napisanih u Americi o prvom svetskom ratu. E. E. Kamings rođen je u Kembridžu (Massachusetts) 14.

ma, mada često teško shvatljive, ipak su stekle odanu čitalačku publiku. U svojim pesničkim delima on je nastojao da ostvari utisak „simultanosti“, da se oslobodi vremenske hronologije koja falsifikuje doživljaj videnja nekoliko stvari istovremeno. Međutim, Kamingsova popularnost ne počiva samo na njegovim poetskim eksperimentima, nego i na pesmama čiste lirске inspiracije i izvanredne poetske neposrednosti.

DODELJENE NAGRADE „BRITANIK“ ZA DRAMU

Dobitnici ovogodišnjih nagrada „Britanika“ za dramu su Sela Dileni, N. F. Simpson i Arnold Vesker. Ove nagrade, u iznosu od 1000 funti, dodeljuje se svake druge godine delima podnetim Engleskoj pozorišnoj kompaniji. Prvu nagradu u iznosu od 500 funti dobila je Sela Dileni za delo „Zaljubljeni lav“, drugu, u iznosu od 300 funti, N. F. Simpson za „Jednosmernu klatno“, a treću (100 funti) A. Vesker za delo „Kuhinja“. Specijalna nagrada, kojom se nagraduje delo nepoznatog pisca, pripala je Bartu Smitu za dramu „Osakačen“ (100 funti).

KNJIŽEVNE NOVINE

● Direktor i odgovorni urednik: Tanasije Mladenović. Urednik: Predrag Palavestra. Sekretar redakcije: Bogdan A. Popović. Tehničko-umetnička oprema: Dragomir Dimitrijević. Redakcioni odbor: Miloš I. Bandić, dr Milan Damnjanović, Zoran Glušević, Slavko Janevski, Velimir Lukić, Slavko Mihaljević, Dušan Puvacić, Izet Sarajlić, Vladimir Stamenković, Pavle Stefanović, Dragoslav Stojanović-Sip.

● List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30 Godišnja pretplata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.
● List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće „Književne novine“. Beograd, Francuska 7. Redakcija Francuska 7. Tel. 626-020. Tekući račun 101-20-1-208.
● Stampa „GLAS“, Beograd, Vlakovićeva 8.